No. ३६२ / घ   ३६२

Title रघुवंशः

Author कालिदासः

Extent ४६ पत्र Age सं. १५७८

Subject काव्य

रघुवंशः

२६२

लोध्रम्

प्रियंवदा।२।शरीरसादादसमग्रभूषणा मुखेन सालक्ष्यत लोध्रपांडुना। तनुप्र
काशेन विचेयतारका विभातकल्पा शशिनेव शर्वरी ३। मुखेन सा केतकप
त्रपांडुना कृशांगयष्टिः परिमेयभूषणा। स्थितात्पतारां करुणेन्दुमंडलां विभा
तकल्पां रजनीं व्यडंबयत ४। तदाननं मृत्सुरभि क्षितीश्वरो रहः समाघ्राय
न तृप्तिमाययौ। करीव सिक्तं पृषतैः पयोमुचां शुचिव्यपाये वनराजिप
ल्वलं ५। दिवं मरुत्वानिव भोक्ष्यते भुवं दिगंतविश्रांतरथो हि तत्सुतः। अतो
ऽभिलाषे प्रथमं तथाविधे मनो बबंधान्यरसान्विलंघ्य सा ६। न मे ह्रिया
शंसति किंचिदीप्सितं स्पृहावती वस्तुषु केषु मागधी। इति स्म पृच्छत्यनुवेल
मादृतः प्रियासखीरुत्तरकोशलेश्वरः ७। उपेत्य सा दोहददुःखशीलतां
यदेव वव्रे तदपश्यदाहृतं। न हीष्टमस्य त्रिदिवेऽपि भूपतेरभूदनासाद्यमधिज्यधन्व
नः ८। दिनेषु गच्छत्सु मधूकपांडुरं तदीयमानीलमुखं स्तनद्वयं। तिरश्चकार भ्र
मराभिलीनयोः सुजातयोः पंकजकोशयोः श्रियं ९। क्रमेण निस्तीर्य च दोह

ग्रीष्मव्यपाये

दव्यघ्राणश्चाप्यमानवैयवारराजसा।उग्रागपत्रापगमादनंतरं लतेवसन्नमनो।
ज्ञपल्लवा।१० निक्षनृगत्नामिव सागरांबरांज्ञामीमिवास्यंतरनेत्रलोपावकं॥
नदीमिवा[illegible]लासरस्वतीनृपः ससत्वामदिषीममन्यत।११ श्रियाउग्र
गस्य[illegible]नः समुन्नातर्जुङाङ्गितानां चदिगंतसंपदां। यथार्थांकमंङ्गंसवना
दिकाः क्रियाधृतश्च धीरः सहशीलधवसः।१२ सुरेंद्रमात्राश्रितगर्भगौर
वात्प्रयत्नमुक्तासनयाग्रहागतः। तायापचाराञ्जलिखिन्नदस्तयाननंद
पारिप्लुवनेत्रयानृपः।१३ कुमारदेव्याः कुशलैरधिष्ठितानिषिक्तराजिर
श्रगर्भविश्रमानि। पतिः प्रतीतः प्रसवोन्मुखीं प्रियां ददर्श कालमिव मंत्रि
तामिव।१४ ग्रादेशतः प्रचलितरुवंसश्चायैरस्त्ययोगैः सूचितनागसंपदाश्चि
सुतपुत्रसमयेशचीसमाश्रिसाधनाशक्तिः शिवाग्रमरूयं।१५ दिशः प्रसेदु
र्मरुतोववुःसुखाः प्रदक्षिणार्चिर्हविरग्निराददे। बभूव सर्वं शुभशंसितं तदा
ंवाहिलाकालमदयाय[illegible]१६ [illegible]परितो विसारिणा सकुंभ

श्री... नि १

अर्द्धरात्रनिशीथौ द्वौ

स्वाभाविक नस्तस्य निजेन तेजसा। निशीथदीपाः सहसा हतत्विषो बभूवुरालेख्यसमर्पि
ता इव। १७ जनाय शुद्धान्तचराय शंसते कुमारजन्मामृतसम्मिताक्ष
रं। अदेयमासीत्त्रयमेव भूपतेः शशिप्रभं छत्रमुभे च चामरे १८ समी
क्ष्य पुत्रस्य पिता चिरात्सुखं निक्षानकं न स्पृष्टवा वडुर्गतः। मुदा शरीर हर्ष
प्रबभूव नात्मनः पयोधिरिन्दूदयमूर्छितो यथा १९ निवातपद्मस्ति
मितेन चक्षुषा नृपस्य कान्तं पिबतः सुताननं। महोदधेः पूर इवें
दुदर्शनाद्गुरुः प्रहर्षः प्रबभूव नात्मनि। २० स जातकर्मण्यखिले तप
ना स्विना तपोव[redacted] देत्य पुरोधसा कृते। दिलीपसूनुर्म[redacted]णिराकरोद्भवः अनि
प्रयुक्तसंस्कार इवाधिकं बभौ। २१ सुख[redacted] मंगलतूर्य[redacted]ःस्वनाः प्र नि: ४
पांशुला मोदनृत्यैः सह वारयोषितां। न केवलं सद्मनि मागधीपतेः पथि व्यजृं
भंत दिवौकसामपि। २२ न संयतस्तस्य[redacted] रक्षितुर्विमोचयेद्यं सुतजन्मदर्षि बन्धन
तः। ऋणाभिधानात्स्वयमेव केवलं तदा पितॄणां मुमुचे स बंधनात। २३ श्रुतस्य श्रु

बद्ध

स्यायादयमंतमर्भकस्तथापरेषांयुधिचेतिपार्थिवः। अवेक्ष्यधातोर्गमनार्थ
मर्थविच्चकारनाम्नारघुमात्मसंभवं॥२४॥ पितुःप्रयत्नात्ससमग्रसंपदःशुभै
ःशरीरावयवैर्दिनेदिने। पुपोषवृद्धिंहरिदश्वदीधितेरनुप्रवेशादिव
बालचंद्रमाः २५ उमावृषांकौशरजन्मनायथायथाजयंतेनशचीपुरंदरौ
। तथानृपःसाचसुतेनमागधीननंदतुस्तत्सदृशेनतत्समौ। २६ रथांगना
म्नोरिवभावबंधनंबभूवयत्प्रेमपरस्पराश्रयं। विभक्तमप्येकसुतेनतत्त
योःपरस्परस्योपरिपर्यचीयत। २७ उवाचधात्र्याप्रथमोदितंव
चोययौतदीयामवलंब्यचांगुलिं। अभूच्चनम्रःप्रणिपातशिक्षयापि
तुर्मुदंतेनततानसोर्भकः। २८ तमंकमारोप्यशरीरयोगजैःसुखैर्नि
षिंचंतमिवामृतंत्वचि। उपांतसंमीलितलोचनोनृपश्चिरात्सुतस्पर्शरसा
ज्ञतांययौ २९ अमंस्तचानेनपरार्ध्यजन्मनास्थितेरभेत्तास्थितिमंतमं
न्वयं। स्वमूर्त्तिभेदेनगुणाग्र्यवर्त्तिनापतिःप्रजानामिवसर्गमात्मनः। ३०। स १३

यथा४
ना५

13

नेव प्रम

ना१

चौ १

वृत्तचूलश्चलकाकपक्षकैरमात्यपुत्रैः सवयोभिरन्वितः। लिपेर्यथावद्ग्रहणेन वा
ङ्मयं नदीमुखेनेव समुद्रमाविशत् ३१ अथोपनीतं विधिवद्विपश्चितो विनिन्यु
रेनं गुरवो गुरुप्रियं। अवन्ध्ययत्नाश्च बभूवुरत्र ते क्रियाहि वस्तूपहिता प्रसी
दति ३२ धियः समग्रैः स गुणैरुदारधीः क्रमाच्चतस्रश्चतुरर्णवोपमा
ः ततार विद्याः पवनातिपातिभिर्दिशो हरिद्भिर्हरितामिवेश्वरः ३३ त्वचं स
मेध्यां परिधाय रौरवीमशिक्षतास्त्रं पितुरेव मन्त्रवित्। न केवलं तद्गुरुरेक
पार्थिवः क्षितावभूदेकधनुर्धरोऽपि सः ३४ महोक्षतां वत्सतरः स्पृशन्निवा
द्विपेन्द्रभावं कलभः श्रयन्निव। रघुः क्रमाद्यौवनभिन्नशैशवः पुपोष
गाम्भीर्यमनोहरं वपुः ३५ अथास्य गोदानविधेरनन्तरं विवाहदीक्षां निरव
र्तयद्गुरुः। नरेन्द्रकन्यास्तमवाप्य सत्पतिं तमोनुदं दक्षसुता इवाबभुः ३६ यु
वा युगव्यायतबाहुरंसलः कपाटवक्षाः परिणद्धकन्धरः। वपुः प्रकर्षादजय
द्गुरुं रघुस्तथापि नीचैर्विनयाददृश्यत ३७ अथ प्रजानां चिरमात्मना धृता

ततः

।निवर्त्तयामासरघुःसविस्मयः।प्रचक्रमेचप्रतिवक्तुमुत्तरं॥यदात्थराज
न्यकुमारतत्तथायशस्तुरक्ष्यंपरतोयशोधनैः।जगत्प्रकाशंतदशेष
मिज्ययाभवद्गुरुर्लंघयितुंममोद्यतः॥५२॥हरिर्यथैकःपुरुषोत्त
मःस्मृतोमहेश्वरस्त्र्यंबकएवनापरः।तथाविदुर्मांमुनयःशतक्र दु ४
तुंद्वितीयगामीनहिशब्दएषनः॥५३॥अतोयमश्वःकपिलानुकारिणा
पितुस्त्वदीयस्यमयापहारितः।अलंप्रयत्नेनतवात्रमा[illegible]पदंपदव्याः गाः
सगरस्यसंततेः॥५४॥ततःप्रहस्यापभयःपुरंदरंपुनर्बभाषेतुरग
स्यरक्षिता।गृहाणशस्त्रंयदिसर्गएषतेनखल्वनिर्जित्यरघुंकृतीभवा
न्॥५५॥सएवमुक्त्वामघवंतमुन्मुखःकरिष्यमाणःसशरंशरासनंअ
तिष्ठदालीढविशेषशोभिनावपुःप्रकर्षेणविडंबितेश्वरः॥५६॥रघोरव
ष्टंभमयेनपत्त्रिणाहृदिक्षतोगोत्रभिदप्यमर्षणः।नवांबुदानीकमुहूर्त्तलं १५

रुच ६ कल्प ५

बलांछनेषु पद्ममोघं समसपत्नसायकं ॥५७॥ दिलीपस्तौ ॥ सहृदद्भुजांतरं प्रवि
श्यत्री मास्तुराज्ञानितोचितः ॥ पयावनाद्यादितश्शर्वमास्तु गः कुन्दहलेनव
मनुष्यराज्ञानितं ५८ हरः कुमारोपि कुमारविक्रमः सुरद्विपास्फालनक
र्कशांगुली ॥ भुजे शचीपत्रलताक्रियोचितं स नाम विक्रं निचखान सायं
कं ५९ ॥ उदारचान्यत्र नममयूरपंक्तौ शरेण शक्रस्य मदाशनिध्वजः ॥ तु को
पतास्मि सह शंसुरश्रियः प्रसह्य कशावापारापणादिव ॥६०॥ तया रूपां
तस्थितेसिद्धासेनिकंगरुत्मदाशीविषमनोमदशनि ॥ बद्धं बभुद्धतं मलंज
येषिणा राक्षसुरारेवरुद्धस्तुरखेस्थपत्रिभिः ॥६१॥ अतिप्रबंधप्रहितास्रवृष्टि
भिस्तमाश्रयंडः प्रसह्य स्यात जसः ॥ शशांकनिर्वापयितिं न वासवः स्वतश्चु
तवह्निमिवाद्भिरंबुदः ॥६२॥ ततः प्रकोष्ठे हरिचंदनांकिते प्रमथ्यमाना र्णव
धीरनादिनी ॥ रघुः शशांकार्धमुखेन पत्रिणा शरासनज्यामलुनाद्विडौजसः

६३ ।स चापमुत्सृज्य विवृद्धमत्सरः प्रणाशनाय प्रबलस्य विद्विषः । महीध्रपक्ष
व्यपरोपणोचितं स्फुरत्प्रभामंडलमस्त्रमाददे ६४ रघुर्भृशं वक्षसि तेन ता
डितः पपात भूमौ सह सैनिकाश्रुभिः । निमेषमात्रादवधूय तद्व्यथां स
होत्थितः सैनिकहर्षनिःस्वनैः ६५ तथापि शस्त्रव्यवहारनिष्ठुरे विपक्षभा
वे चिरमस्य तस्थुषः । तुतोष वीर्यातिशयेन वृत्रहा पदं हि सर्वत्र गुणैर्निधी
यते ६६ । असंगमद्रिष्वपि सारवत्तया न मे त्वदन्येन विसोढमायुधं । अवे
हि मां प्रीतमृते तुरंगमात्किमिच्छसीति स्फुटमाह वासवः ६७ । ततो निषंगाद
समग्रमुद्धृतं सुवर्णपुंखद्युतिरंजितांगुलिं । नरेन्द्रसूनुः प्रतिसंहरन्नि
षुं प्रियंवदः प्रत्यवदत्सुरेश्वरं ६८ अमोच्यमश्वं यदि मन्यसे प्रभो ततः
समाप्ते विधिनैव कर्मणि । अजस्रदीक्षाप्रयतः स मद्गुरुः क्रतोरशेषेण फ
लेन युज्यतां ६९ यथा च वृत्तान्तमिमं सदोगतस्त्रिलोचनैकांशतया दुरास १६

दः तावेव संदेशहरो हरिश्वाधिपतिः शृणोति देवेश तथा विधीयतां ।७०। तथेति का
५२ मं प्रतिशुश्रुवान्रघोर्यथागतं मातलिसारथिर्ययौ। नृपस्य नातिप्रमनाः
सदोगृहं सुदक्षिणासूनुरपि न्यवर्तत ।७१। तमभ्यनन्दत्प्रथमं प्रबोधि
तः प्रजेश्वरः शासनहारिणा हरेः। परामृशन्हर्षजडेन पाणिना तदीयम
ङ्गं कुलिशव्रणाङ्कितं ।७२। इति क्षितीशो नवतिं नवाधिकां महाक्रतूनां
महनीयशासनः। समारुरुक्षुर्दिवमायुषः क्षये ततान सोपानपरंपरा
मिव ।७३। अथ स विषयव्यावृत्तात्मा यथाविधि सूनवे। नृपतिककुदं दद
त्वा यूने सितातपवारणं। मुनिवनतरुच्छायां देव्या तया सह शिश्रिये गलि
६ तवयसामिक्ष्वाकूणामिदं हि कुलव्रतं ।७४। ३॥ इति श्रीरघुवंशे महाकाव्ये
कविश्रीकालिदासकृतौ रघूत्पत्तिर्नाम तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥ स राज्यं गुरु
णा दत्तं प्रतिपद्याधिकं बभौ। दिनान्ते निहितं तेजः सवित्रेव हुताशनः ।१। पु
रुहूतध्वजस्येव तस्योन्नयनपंक्तयः। नवाभ्युत्थानदर्शिन्यो ननंदुः सप्रजाः प्रजाः

प्रजाः ॥२॥ छायामण्डललक्ष्मेण तमदृश्या किल स्वयं । पद्मा पद्मातपत्रेण भेजे साम्राज्य
दीक्षितं ॥३॥ परिकल्पितसांनिध्या काले काले च बंदिषु । स्तुत्यं स्तुतिभिरर्थ्याभि
रुपतस्थे सरस्वती ॥४॥ मनुप्रभृतिभिर्मान्यैर्भुक्ता यद्यपि राजभिः । तथाप्य
नन्यपूर्वेव तस्मिन्नासीद्वसुंधरा ॥५॥ न्यस्तशस्त्रं दिलीपं च तं च शुश्रूषवं शोपतिं पं
। राज्ञां सुधृतिनाराशा चक्र दिशाल्यमिवार्पितं ॥६॥ ~~दिलीपानंतरं राज्ये तं निश~~
~~म्य प्रतिष्ठितं । पूर्वं प्रधूमितो राज्ञां हृदयेग्निरिवोत्थितः~~ ॥७॥ सममेव समाक्रां
तं द्वयं द्विरदगामिना । तेन सिंहासनं पित्र्यमखिलं चारिमण्डलं ॥८॥ नयविद्भि
र्नवे राज्ञि सदसच्चोपदर्शितं । पूर्व एवाभवत्पक्षस्तस्मिन्नाभवदुत्तरः ॥९॥ मं
दोत्कंठाः कृतास्तेन गुणाधिकतया गुरौ । फलेन सहकारस्य पुष्पोद्गम
इवा प्रजाः ॥१०॥ स हि सर्वस्य लोकस्य युक्तदंडतया मनः । आददे नातिशीतो
ष्णो नभस्वानिव दक्षिणः ॥११॥ पंचानामपि भूतानामुत्कर्षं पुपुषुर्गुणाः । नवे त
स्मिन्महीपाले सर्वं नवमिवाभवत् ॥१२॥ यथा प्रह्लादनाच्चंद्रः प्रतापात्तपनो यथा रघु ।१२

वाक्याख्यातेन । [illegible]

स्फुटः

कारसा॥ इरस्तुरागैः कलुषाम्नस्य सद्यःप्रवृद्धायितिः कृशाः। पश्चात्प्रयायितैः पंका
श्चक्रिरे मार्गनिम्नगाः॥३४ स सेनां महतीं कर्षन्पूर्वसागरगामिनीं। बभौ
हरजटाभ्रष्टां गंगामिव भगीरथः॥३५ त्याजितैः फलमुत्खातैर्भग्नैश्च बहु
धा नृपैः। तस्यासीदुल्बणो मार्गः पादपैरिव दन्तिनः॥३६ पौरस्त्यानेवमा
क्रामंस्तांस्तान्जनपदान्जयी। प्राप तालीवनश्याममुपकंठं महोदधेः॥३७
॥ अनम्राणां समुद्धर्तुस्तस्मात्सिन्धुरयादिव। आत्मा संरक्षितः सुह्मैर्वृत्तिमा
श्रित्य वैतसीं॥३८ वंगानुत्खाय तरसा नेता नौसाधनोद्यतान्। निचखान ज
यस्तम्भान्गंगास्रोतोन्तरेषु सः॥३९ आपादपद्मप्रणताः कलमा इव ते रघुं
।फलैः संवर्धयामासुरुत्खातप्रतिरोपिताः॥४० स तीर्त्वा कपिशां सैन्यैर्बद्ध
द्विरदसेतुभिः। उत्कलादर्शितपथः कलिंगाभिमुखो ययौ॥४१ स प्रतापं म
हेन्द्रस्य मूर्ध्नि तीक्ष्णं न्यवेशयत्। अंकुशं द्विरदस्येव यन्ता गम्भीरवेदिनः॥४२ प्र
तिजग्राह कालिंगस्तमस्त्रैर्गजसाधनः। पक्षच्छेदोद्यतं शक्रं शिलावर्षीव पर्वतः॥४

घ

र्ता ४

वै २

द्विषांविषह्यकाकुत्स्थस्तत्रनाराचदुर्दिनं।सन्मंगलस्नातइवप्रतिपेदेजयश्रियं॥४४
॥वायव्यास्त्रविनिर्दिष्टात्यक्ताविस्तान्महोदधेः।गजानीकानिकालिंगस्तार्क्ष्यःसर्प्पा
निवाददे॥४५ अस्त्रत्र्यनवाद्यानांचरतांगात्रसिं[illegible]तिः।मर्मरःपवनोद्भूतराजता
लीवनध्वनिः॥४६ ताम्बूलीनांदलैस्तत्ररचितापानभूमयः।नालिकेरासवंयोधा
ःशात्रवंचपपुर्यशः॥४७ गृहीतप्रतिमुक्तस्यसधर्मविजयीनृपः।श्रियंमहे
न्द्रनाथस्यजहारनतुमेदिनीं॥४८ ततोवेलातटेनैवफलवत्पूगमालिना॥
अगस्त्याचरितामाशामनाशास्यजयोययौ॥४९ ससैन्यपरिभोगेनगज
दानसुगंधिना।कावेरींसरितांपत्युःशंकनीयामिवाकरोत्॥५० भयोत्सृ
ष्टविभूषाणांतेनकेरलयोषितां।अलकेषुचमूरेणुश्चूर्णप्रतिनिधीकृतः॥५१
बलैरध्युषितास्तस्यविजिगीषोर्गताध्वनः।मारीचोद्भ्रान्तहारीतामलयाद्रेरुपत्य
काः॥५२ आजानयस्यखुरक्षुण्णकेलाक्लिन्नसरंध्राव्यानाशमपदिव्यामकी
टकोशाविलंरजः॥५३ ससंजुरश्वक्षुण्णानामेलानामुत्पतिष्णवः।तुल्यगंधिषु

श्री ५ बे

रस्वाधी

मत्तेभकटस्थफलरेणवः ।५४। नागवेष्टनमार्गेषु चंदनानां समर्पितां । नाग्रसक्क
रिणां येवं त्रिपदीछेदिनामपि ।५५। दिशि मंदायतातता जाद्दक्षिणस्यां रवेरपि ।
तस्यामेव राघाः पांड्याः प्रतापनविशद्दिरा ।५६। ताम्रपर्णीसमेतस्य मुक्तासा
रं महोदधेः । तनिपत्य ददुस्तस्मै यशः स्वमिव संचितं ।५७। सनिविश्य यथा
कामं तटे स्वाधीनचंदनो । स्तनाविव दिशस्तस्याः शैलौ मलयदर्दुरौ ।५८। अ
सह्यविक्रमः सह्यं दूरमुक्तमुदन्वता । नितंबमिव मेदिन्याः स्रस्तांशुकमलंघ
यत् ।५९ युग्मं॥ । खर्जूरीस्कंधनद्धानां मदोद्गारसुगंधिषु । कटेषु करिणां प
तः पुन्नागेभ्यः शिलीमुखाः ।६०। तस्यानीकैर्विसर्पद्भिरपरांतजयोद्यतैः
ः रामास्त्रोत्सारितोप्यासीत्सह्यलग्न इवार्णवः ।६१। मुरलामारुताधूतमग
म[...]केतकं रजः । तद्योधवार[...]णामयत्नपटवासतां ।६२। स्रवकांशं किलो
दत्वा नरामायास्पर्धितादादौ । अपरांतमहीपालव्याजेन रघवे करं ।६३। मत्ते
भदनोत्कीर्णव्यक्तविक्रमलक्षणं । त्रिकूटमेव तत्रोच्चैर्जयस्तंभं चकार सः ।६४। पा

र

र ७ नो ३

यो ४ रा

रसीकांस्ततो जेतुं प्रतस्थे स्थलवर्त्मना। इंद्रियाख्यानिव रिपूंस्तत्त्वज्ञानेन संयमी
६५ यवनीमुखपद्मानां सेहे मधुमदं न सः। बालातपमिवाब्जानामकालज
लदोदयः। ६६ संग्रामस्तुमुलस्तस्य पाश्चात्यैरश्वसाधनैः। शार्ङ्गकूजितविज्ञे
यप्रतियोधे रजस्यभूत्। ६७ भल्लापवर्जितैस्तेषां शिरोभिः श्मश्रुलैर्मही
। तस्तार सरघाव्याप्तैः स क्षौद्रपटलैरिव। ६८ अपनीतशिरस्त्राणाः शेषा
स्तं शरणं ययुः। प्रणिपातप्रतीकारः संरंभो हि महात्मनां। ६९ विनयंते स्म
तद्योधा मधुभिर्विजयश्रमं। आस्तीर्णाजिनरत्नासु द्राक्षावलयभूमिषु। ७०
ततः प्रतस्थे कौबेरीं भास्वानिव रघुर्दिशं। शरैरुस्रैरिवोदीच्यानुद्धरिष्यन्रसा
निव। ७१ जितानजय्यस्तानतवक्षुद्वारपद्धुरः सरान्। मदास्रवमिवोवी
न्निः प्रविविशोत्तरापथं। ७२ विनीताध्वश्रमास्तस्य वंक्षुतीरविचेष्टनैः। दुधुवु
र्वाजिनः स्कंधांल्लग्नकुंकुमकेसरान्। ७३ तत्र हूणावरोधानां भर्तृषु व्यक्त
विक्रमं। कपोलपाटनादेशि बभूव रघुचेष्टितं। ७४ कांबोजाः समरे सोढुं तस्य

२०

नु

रघु २०

म२

मगंस्य

श्रम

हषद

पिवश्च क्रियास्तुच्छवतसे टेष्टानीलोत्क्षीररवाशैवालनशंसनंदंतत्येनाशमविकं

सितन ॥४४॥ ॥युग्मं॥ संदारविद्दपलघुक्रियएदसेनलीरातिमुखःमश

क्षावलोमतिंदनष्टदतमरंगावायगलातंगडवश्रृहनः॥४५॥ शिलीपमःशे

वलमंजरीणांजालानिकर्षसरसामपश्चात्। हवंतडत्वीडितवारिराशि

ःसरिद्वावदन्तरसुझशेसप्प॥४६॥ तास्येकनागस्पकायालसित्याजीला।

वगादक्ष्णमावशांता। वात्यतरानेकपदशीनतउनर्हिदीयमदद्दिन

श्रीः॥४७॥ समच्छदक्षीरकडुब्रवादमसद्यमाद्यायमदंतदीयं। विलंधिता।

क्षिरणतीवयन्नाःसनागांजड्जाविसुरवीवद्गुः॥४८॥ सच्छिन्नवंम [illegible]

[illegible] धतयुगयसन्यतमाद्कपर्यसरघ्रक्रणेन। रामापरित्राणविदस्नायाधंस

नानिवेशाउमलंवकार॥४९॥ तमापततंनूपातरिवाध्यावन्यःकरीतिस्तुत

वानक्रमारः। निवर्तयिष्यन्नविशिरवर्णैकुकेउघाननात्यायतक्रुष्टचाप

॥५०॥ सविक्रमात्रःकिलनागरूपमसृज्यतद्विस्मि [illegible] तासेन्यछेहष्टःस्फु।

कर्दुरेल

सुडेन

गजा

तस्तिप

कुं

स्थान

प्रिय

अम्याः

रप्रभामंडलमध्यवर्त्ति कांतं वपुर्व्योमचरं प्रपेदे।५१ अथ प्रभावोपनतैः कुमा
रं कल्पद्रुमोत्थैरवकीर्य पुष्पैः। उवाच वाग्मी दशनप्रभाभिः संवर्द्धितोरःस्थल
तारहारः।५२। मतंगशापादवलेपमूलादवाप्तवानस्मि मतंगजत्वं। अवे
हि गंधर्वपतेस्तनूजं प्रियंवदं मां प्रियदर्शनस्य।५३ स चानुनीतः प्रणते
न पश्चान्मया महर्षिर्मृदुतामगच्छत्। उष्णत्वमग्न्यातपसंप्रयोगाच्छैत्यं हि य
त्सा प्रकृतिर्जलस्य।५४। इक्ष्वाकुवंशप्रभवो यदा ते भेत्स्यत्यजः कुंभमयोमु
खेन। संयोक्ष्यसे स्वेन वपुर्महिम्ना तदेत्यवोचत्स तपोनिधिर्मां।५५ संमो
चितः सत्त्ववता त्वयाहं शापाच्चिरप्रार्थितदर्शनेन। प्रतिप्रियं चेद्भवतो न कु
र्यां वृथा हि मे स्यात्स्वपदोपलब्धिः।५६ ~~गांधर्वमस्त्रं तदितः प्रतीच्छ प्रयोगसंहा~~
~~रविभक्तमंत्रं। प्रस्वापनं नाम यतः~~ प्रयोक्तुर्न चारिहिंसा विजयश्च हस्ते।५७ अ
लं ह्रिया मां प्रति यन्मुहूर्त्तं दयापरोऽभूः प्रहरन्नपि त्वं। तस्मादुपच्छंदयति प्रयोज्यं
मयि त्वया न प्रतिषेधरौक्ष्यं।५८ तथेत्युपस्पृश्य पयः पवित्रं सोमोद्भवायाः सरितो नृसो

संमोहनं नाम सखे ममास्त्रं प्रयोगसंहारविभक्तमंत्रं। गांधर्वमादत्स्व यत

प्राप्तैः

गर्वित

मः।उदञ्चुरवः सोत्र॰ विश्वमत्रजयादन तस्मान्निश्चहीतज्ञापात।प॰।एवं तायारक्षनिदे
वायामादासेडपोःसख्यामवित्यादत्ता।एकोयायोविव्ररथ्यद्वदेशानसौराउपरमा
नपाराविदत्तान॥९० ततस्त्रिवासनगरायकोठतदागमारुरूप्रदर्पः॥प्रच्छुक्र
गामकथकिशाकंडःवंडंप्रद्दाद्यामिरिवामिमाली ९१॥प्राविश्पात्वेनउरमग्र
...यायीनीविस्माद्यापाचरदपितश्रीः।।मानयद्यातत्रजनःमामातावेद
नमागत्तमजंस्तृदशा॥९२ तस्याधिकारिपुरुषैःप्रणातेःप्रदिष्टोप्राग्धारवे
...।दिविनिविशितदेमकंतोरम्यारत्तु।प्रतिनिधिःसनावापकार्याबाल्यात
रामिवदशांमदानाध्रुवासा।९३ तत्रस्त्रयंवरसमा॰तराजलोकंकन्याल — ह ५
लामकमनीयमजस्यलिप्साः।नावावबाधकल्लुषादपितवरात्रोनिजाचि
रेणनयनानिसुखीवभूव।९४ तंकर्मस्त्रपणनियीडितपीवरांसंज्ञाप्यानरक्ष
दविमदक्रशागरागा।वितालिकालतितबंधमनोहरालिः।प्राबोधयन्नृपसिवा
यिम्निरुदारवावः।।दप।।त्रिगता...मतिमतांवरमुत्वशाय्याक्षत्राक्षिधवनत्वध्न

स्प ८४ निद्राकषायकलुषीकृततान्नेत्रो नारीनरवृन्दपणविशेषविशेष विचित्रितांगः॥ यस्या कृतोपि तिरतिग्ददृशमानो। सारदं दिनतिकचिना
केचिच्चित्रिःपुरसाणैः

ऊर्गतो विनक्का। यो मेकतस्सर्वविततिं गुरु विनिडम्रस्यानुचानपरश्वर्यपदावलंबी
६६ निद्रावशेन नवनाद्यनावदृश्यमाणा पद्मुन्मुकवमबला निशिषंडितेव लक्ष्मीवि
नोदयतियन दिंगतलंबी सोपि वृदाननरुचिंविडंबति चंद्रः॥६७॥ तद्धलुनाघु मनोहर
गण्डुन्मिषितननतावलक्ष्या! प्रत्युलामधिराद्धतांद्धो दृश्यदमानपकाषतरता कनीनिका
रमतस्यकुसुमवश्चलितभ्रमरस्वप ॥६८॥ चान्द्रंतं क्लिष्टं दरतिष्ठष्यमानाकदानां
२६ सम्पूज्यातसरसिजिररुणां शलिनिनः। स्वानाविकंपरष्वणानविना तवायुः।
सोगंधमीषुरिवातमुखमारुतस्य ॥६९॥ तामाददरेणपतितंतुमपल्लवेषुनि
निर्मल क्षितद्दारगुष्छिका विशदाद्दिमांसः। संलक्ष्यतेदशनचंद्रिकयानुविद्धं बिबाध तत
उत्कर्ष लब्धपरिलागमिवस्मितंतते ॥७०॥ यावश्चतापनिधिराक्रमतावलानुरंयतायन्ता व यावत्
संग्राम दरुणेननमोनिरस्तं। श्रौ यावधमी यसरनावृथिवीरयातकिंवारिपुंस्तवसुरुःस्व
यमुच्छिन्नं ॥७१॥ निद्राजदत्फनयपद्मविनीतनिद्राः सुंबेरमामुखरवरस्यरवल इत्ती
कणोस्सा। येषांविलंतितरुणारुणरागराया गाजिद्मा श्रृंजिगिरिकनटाइवदंत २६

ना २ न४

अग्नि
नेक्रूरगतिंसदायमवाप्यय:क्रुत्रिचकालरात्रिंधमरांसितांतारामपरश्चधस्यसं।
तावयस्तुत्यलपत्रसारां।४२।अस्याकलक्ष्मीनवदीर्घबाहोर्मीहिष्मतीवप्रं दुर्ग
कटिमेखला तबकांचीं।प्रासादजालैर्जलवेणिरम्यांरवांयदिद्रष्टुमस्तिकामः।४३ त
स्याःश्रकामप्रियदर्शनापिनसंक्तितीशाकुचायवद्वांशरम्भुष्टांबुधाराप
सूर्यवंश रोधःशशीवपयाप्तकालानलिन्याः४४।सापूरासनाधिपतिस्त बेणस्त।
द्विशपदशांतरगीतकीर्त्याचारस्तुमानयवंशदीपस्तंतरख्याजगदेक
मारी ४५।नीपान्वयःपार्थिवएषयज्वागुणेर्यमाश्रित्यपरस्परेण।सिद्धाश्र
मशांतमिवेत्यसाह्नोंनैसर्गिकोप्युत्ससृजेविरोधः ४६।यस्यात्मगेहनय
नाभिरामाकांतिर्हिमांशोरिवसन्निविष्टा।हर्म्याग्रसंरूढतृणांकुरेषुतेजो
विसह्यारिपुमंदिरेषु॥४७।यस्यावरोधस्तनचंदनानांप्रक्षालनाद्वारिविहा जलक्रीडा
यमुना रकाले।कलिंदकन्यामथुरांगतापिगंगोर्मिसंसक्तजलेवभाति।४८ त्रात
नतान्त्याक्तिलकालियेनमणिंविसृष्टंयमुनौकसायः।वक्षस्थलव्यापिरुचं
खग

दधानः सकोसुं नाड्गपयतीवविंभुं । भय । संत्तायनत्तारिममुंत्तवानं स्टडयवालोत्त
रडुष्पशाप्प । हंदावनचित्ररथादहान निर्विश्यतांसुंदरियोवनश्रीः ॥५०॥ श्रु
ध्नस्यचान्तः पषाताङ्कितानिशैलेयनद्धानिशिलातलानि । कैलापिनां प्राहषि
पज्ञपहृत्यकांतासुरागावहनकंदरासु ॥५१॥ हृपंतमावत्तमिमानाङ्गनातिःसा
वत्यगादन्यवधूर्भवित्री । मेंदौरमार्गवशादुपतास्त्रौतावदासागरगामिनीव ॥
५२॥ अथांगदाश्लिष्टभुजं भुजिष्यादमांगदं नामकलिंगनाथं । आसमुपोस
दितशत्रुपक्षं बालामबालेंदुमुखीं बभाषे ॥५३॥ असौ महेंद्राद्रिसमानसारः
पतिर्महेंद्रस्यमहोदधेश्च । यस्य क्षरंत्सैन्यगजच्छलेन यात्रासु यातीव पुरो
महेन्द्रः ॥५४॥ ज्याघातरेखे सुभुजो भुजाभ्यां बिभर्ति यश्चापभृतां पुरोगः । रि
पुश्रियः साञ्जनबाष्पसेके बंदीकृतानामिव पद्धती द्वे ॥५५॥ यमात्म नः सम
निसंनिविष्टं मंद्रध्वनित्याजितयामतूर्यः । प्रासादवातायनदृश्यवीचिः
॥५६॥ अनेन सार्धं विहराम्बुराशेस्तीरेषु तालीवनमर्मरेषु । द्वीपान्तरानीतलवं

Margin notes (left): उपवि, तत्पाज, युक्त, दं
Margin notes (right): उत्क्रान्, कोमलपल्लव, वर्षाकाले, नदी, प्रतः, मार्ग

गंभीर आश्लिष्ट उत्कंपलक्षानः अङ्गोधपत्पर्णविए वल्कुत्तं ॥२

भगिनी: भर्त्रा

कृतौ स्वयंवरमालाश्रदानो नाम षष्टस्सर्गः ॥ ६ ॥ अथोपयंत्रा सदृशेन युक्तां
स्कंदेन साक्षादिव देवसेनां ॥ स्वसारमादाय विदर्भनाथः पुरप्रवेशाभिमुखो
बभूव ॥ १ ॥ सेनानिवेशान्पृथिवीक्षितोपि जग्मुर्विभातग्रहमंदभासः ॥ ला
ज्यां प्रति व्यर्थमनोरथत्वात् रूपेषु वेषेषु च साभ्यसूयाः ॥ २ ॥ सान्निध्ययो
गात्किल तत्र शच्याः स्वयंवरक्षोभकृतामभावः ॥ काकुत्स्थमुद्दिश्य समत्स
रोपि शशाम तेन क्षितिपाललोकः ॥ ३ ॥ तावत्प्रकीर्णाभिनवोपचारमि
न्द्रायुधद्योतिततोरणांकं ॥ वरः स वध्वा सह राजमार्गं प्राप ध्वजच्छायनिवा
रितोष्णं ॥ ४ ॥ ततस्तदालोकनतत्पराणां सौधेषु चामीकरजालवत्सु ॥ बभू
वुरित्थं पुरसुंदरीणां त्यक्तान्यकार्याणि विचेष्टितानि ॥ ५ ॥ आलोकमार्गं स
हसा व्रजंत्या कयाचिदुद्वेष्टनवांतमाल्यः ॥ बद्धुं न संभावित एव तावत्क
रेण रुद्धोपि च केशपाशः ॥ ६ ॥ प्रसाधिकालंबितमग्रपादमाक्षिप्य का
चिद्द्रवरागमेव ॥ उत्सृष्टलीलागतिरागवाक्षादलक्तकांकां पदवीं ततान ॥ ७

विस्तारिते

रघु

२३

आर्द्र चेष्टितानि

पु(?)स्तनंधयंतं तनयं विहाय विलोकनाय त्वरयाव्रजंती। संप्रस्नवानां परवीक्षनाम्नी। मियेसकाविस्मयसागवास्लां।२१।१

विलोचनं दक्षिणमंजनेन संभाव्य तद्वंचितवामनेत्रा। तथैव वातायनसंनिकर्षं गवाक्ष
ययौ शलाकामपरा वहंती।८। जालांतरप्रेषितदृष्टिरन्या प्रस्थानभिन्नां न ब
बंध नीवीं। नाभिप्रविष्टाभरणप्रभेण हस्तेन तस्थाववलंब्य वासः।९। अर्धाचि
ता सत्वरमुत्थितायाः पदे पदे दुर्निमिते गलंती। कस्याश्चिदासीद्रसना तदा कटिमेखला
नीमंगुष्ठमूलार्पितसूत्रशेषा।१०। तासां मुखैरासवगंधगर्भैर्व्याप्तांतराः सां
नूनं द्रकुतूहलानां विलोलनेत्रभ्रमरैर्गवाक्षाः सहस्रपत्राभरणा इवासन्।११। सहस्रपत्रं
ता राघवं दृष्टिभिरापिबंत्यो नार्यो न जग्मुर्विषयांतराणि। तथा हि शेषेंद्रिय
स्त्रीणां वृत्तिरासां सर्वात्मना चक्षुरिव प्रविष्टा।१२। स्थाने वृता भूपतिभिः परोक्षैः
स्वयंवरं साधुममंस्त भोज्या। पद्मेव नारायणमन्यथासौ लभेत कांतं कथमा
त्मतुल्यं।१३। परस्परेण स्पृहणीयशोभं न चेदिदं द्वंद्वमयोजयिष्यत्। अस्मि
न्द्वये रूपविधानयत्नः पत्युः प्रजानां वितथोभविष्यत्।१४। रतिस्मरौ नूनमि
मावभूतां राज्ञां सहस्रेषु तथा हि बाला। गतेयमात्मप्रतिरूपमेव मनो हि ३३

मा

तः २

१ पृष्ठा २ ग २ त्प २

मच्यमगरा:

वष्टंबद्वनैका:। विदर्भभूमिमञ्चयप्युसदीयाप्रनेर्प्य प्रजासुपदाक्छलेन ।३१। सराजलो

संमति

क:कृतपूर्वसंविदारंभसिद्धौसमयोपलभ्यं। आदास्यमान: प्रमदामिषं तदावृ

मांशपिंडे

त्यपंथानमजस्य तस्थौ ।३२ भर्त्तापि तावत्क्रथकैशिकानामनुष्ठितानंतरजा

विवाह:। सत्वानुरूपाहरणीकृतश्री: प्रास्थापयद्राघवमन्वगाच्च ।३३ तिस्र

विष्णतेन

स्त्रिलोकीप्रथितेन सार्धमजेन मार्गे वसती ।रुषित्वा। तस्मादपावर्त्तत

कुंडिनेश: पर्वात्ययासोमइवोष्णरश्मे:। ।३४। प्रमन्यव: प्रागपिकोश

कौधयुक:

लेंद्रे प्रात्यकमात्तस्वतयाबभूवु:। अतोनृपाश्चक्षमिरेसमेता: स्त्रीरत्न

संमिलिता:

लाभंनतदात्मजस्य ।३५॥ तमुद्वहंतंपथि भोजकन्यांरुरोध राजन्यगण

:सद्दृप्त:। बलिप्रतिष्ठांश्रियमाददानंत्रैविक्रमंपादमिवेन्द्रशत्रु: ।३६ तस्या:

सरक्षार्थमनल्पयोधमादिश्यपित्र्यंसचिवंकुमार:। प्रत्यग्रहीत्पार्थिव

वाहिनींतां भागीरथींशोणइवोत्तरंग: ।३७ पत्ति:पदातिं रथिनंरथेशस्तु

रंगसादीतुरगाधिरूढं। यंतागजस्याभ्यपतद्गजस्थं तत्त्वाप्रतिबंधबद्धवयु

गाथी २

वंशाः संबंधस्थेवे लौ २

वं ३८ । नदन्मुखोयं धृषिताग्यवाचो नादीरयंति स्मकलोपादशान् । बाणाङ्कारे
रेणुपरस्परस्य नानामार्जितचापहस्तः शशंसुः । १३९ उत्थापितः संयति रेणुराशेः
सांद्रीकृतः स्यंदनवंशचक्रैः विस्फारितः कुंजरकर्णतालैः । नेत्रक्रमेणोप
रुरोध सूर्यं १४० मग्नध्वजा वाद्यरवा हि दीर्घैर्भेरीरवैः प्रहतध्वजिनीरजांसि
क्ताः पिबंतः परमार्थमल्पाः प्रणादविलोलनीचनवादकानि १४१ शय्यारथानाग
ध्वनिना विजृंभिताललघंटाकिणितानना गाः । स्वप्नेऽपि नाम प्रदणा बन्धुरवसं
ज्वरजः स्यात्मपरावबाधः १४२ श्रोत्रस्य तालीच नमार्गमार्जो । रजांधकार
स्या विजृंभितस्याशास्रक्कृतांबुविप्रवीरजन्मा । बालारुणस्तब्धिरप्रवाहः । ध
उ सक्तिनमलंकृतजेन रेणुः समापरिष्टात्यवनावक्षतः । शृंगारशारात्प्रस्यकृता
रानस्य नवोद्भिन्नाक्षमहवावन्नासे १४३ प्रहारसंस्थापितमेरवस्यास्त्रौघं यन्त्रहवया
लस्य विवर्तिनात्मा नयाये: सादिताललक्षितरवीकवंसानवसामर्षनयानिः
जग्मुः १४४ अथ प्रवीमागपरबाणलूनाबद्धतंताद्भ्रमवतान्प्रघकाः । संप्राप्नुरे

नि विडालक्षक

सान्द्रा

रुधिरेस

४११३

संग्राम

सेना

स्वामी

कुं

न्य

५।

महादि

वात[illegible]त्मजं वाद्वहव्याद्ववीदिलागोः फलितिः शरव्या ॥४६॥ आक्षरणानां गज हस्तिपानां
संबंधो सन्निपातशिरांशिवाके निशितैः क्रूरायैः । हतान्यपि शयनन खवायकोटिया
सक्ता केशानि चिरेण पेतुः ॥४७॥ वृंवंधदन्ताग्निरुधानधूयः प्रतिप्रहाराक्रम
दी यसां[illegible] । तुरंगमस्कंधनिषस्मादढ्वत्याश्वसंतरिपुमाचकांक्षा ॥४८॥ तन्व
आवरण त्यजांवमसृताविकाशोहदाशुदंततश्वमिलिः पतद्भिः । तद्यंतमग्निं शाम
यांबभूवुर्गजाविदग्धाः करसीकरेण ॥४९॥ शिलीमुखैर्वा[illegible]नशिरः फल
ध्या श्चाभ्युतैः शिरास्त्रस्थकान्नरवारणहिनिशाणितमद्यकल्याररराजुसू
त्याशिवपानवृमिः ॥५०॥ उयांतयानिष्कषितं विदग्धागोराद्भिप्यातन्यः पिशि अंश
तप्रियापिकयूराकोटिक्रततालुदशाशिवाततुजच्छेद्यपावकार ॥५१॥ क्व हृदीकार
श्चितविषरवङ्गहताननमागः सद्याविमानपद्युतानाप्य । वामागसं सक्तस्तुरा
संग्राम गनःस्ववृत्याकबंधसमारददर्शे ॥५२॥ अन्योन्यसूतानामयनादस्ततांताव
सृजां शथिनावको चित्ता । व्याप्ये दाव्यायतसंभ्रदारोलग्नायुक्षेबाकुविमर्दते
नौ १

ष्ठाः।५३।परस्परेणक्षततयोःप्रहर्त्रोरुत्क्रांतवाय्वोःसमकालमेव।अमर्त्यभावेपिकयो
श्चिदासीदेकाप्सरःप्रार्थितयोर्विवादः।५४।व्यूढावुभौतावितरेतरस्माद्भंगंजयं
चापतुरव्यवस्थं।पश्चात्पुरोमारुतयोःप्रवृद्धौपर्यायवृत्त्येवमहार्णवोर्मी।५५।प व
रेणभग्नेपिबलेमहौजाययावजःप्रत्यरिसैन्यमेव।धूमोनिवर्त्त्येतसमी
रणेनयतोतुकक्षस्ततएववह्निः।५६।रथीनिषंगीकवचीधनुष्मान्दृप्तःसराज वरी५
न्यकमेकवीरः।विलोडयामासमहावराहःकल्पक्षयोद्वृत्तमिवार्णवांभ
ः।५७।सदक्षिणंतूणमुखेनवामंव्यापारयन्हस्तमलक्ष्यताजौ।आकर्ण
रघु५ कृष्टासकृदस्ययोद्धुर्मौर्वीवबाणान्सुषुवेरिपुघ्नान्।५८।सरोषदष्टाधरलो
हिताक्षैर्व्यक्तोर्ध्वरेखाभ्रुकुटीर्वहद्भिः।तस्तारगांभल्लनिकृत्तकंठैर्हुंकार
गर्भैर्द्विषतांशिरोभिः।५९।सर्वैर्बलांगैर्द्विरदप्रधानैःसर्वायुधैःकंटके
भेदिभिश्च।सर्वप्रयत्नेनचभूमिपालास्तस्मिन्प्रजह्रुर्युधिसर्वएव।६०।सोस्त्र
व्रजैश्छन्नरथःपरेषांध्वजाग्रमात्रेणबभूवलक्ष्यः।नीहारमग्नोदिनपूर्वभागः ३६

किंचित्प्रकाशेन विवस्वतीव । दर्शयिष्यं वदाश्राम मध्यप्रियादेः प्राग्भुक्त राजस्तु धि-
राजसूनुः । गान्धर्वमन्त्रकुसुमास्त्रकान्तः प्रस्वापनं स्वप्नतिष्टन्नलोलः ॥ ६२ ॥ तत्त्वो-
धन्तुः कर्षणमुद्दहन्स मेकान्तपर्यन्तशिरः प्रजालं । नास्थाध्वजस्तन निषण्णदेह
निद्राविधेयं नरदेवसैन्यं ॥ ६३ ॥ ततः शिवायाः पतिरेष धीरो ष्ठितावरूपदाक्षो
ऽलङ्कुमारः । ततस्वदस्त्राजितवीरशाङ्कः पिबन्नयाशास्वनीमवाबलाम ॥
६४ शार्ङ्गस्वनालिङ्गतयाति दृष्टनासंसन्नशत्रुं दहस्तः स्वयाक्षः । निमीलिताना-
मिव पङ्कजानां माध्यस्फुरंतं प्रतिमाशशाङ्कं ॥ ६५ ॥ माशाणितास्तन शिलीमु-
खाग्रे निक्षपिताः क्रतुष्ठुपार्थिवानां । यशोदृतं संप्रति राघवेण तजीवितं
वः कृपयाऽतिवस्माः ॥ ६६ ॥ मवाप कीर्तीनिदितकबन्धः शिरस्त्रनिकर्षणेन नि-
नामोलिः । ललाटबद्धस्त्रमवाशिविंडतीनां प्रियामत्यवचावनाम ॥ ६७ ॥ इतः
परं न तनकि दार्यशस्त्राविदशि पत्पात मतामयासि । एवं विधेना दवदातशितन
वंशाघ्यसि दसगता मारीतिः ॥ ६८ ॥ तस्याभ्यतितं दधितर्व विषादात्मयोविषं कस्तुरव

मावभासे। निःश्वासबाष्पापगमात्प्रपन्नः प्रसादमात्मीयमिवात्मदर्शः ॥ ६९ ॥ हृष्टापि सा
ह्रीविजिता न साक्षाद्वाग्भिः सखीनां प्रियमभ्यनंदत् । स्थली नवांभःपृषताभिवृष्टा
मयूरकेकाभिरिवाभ्रमालां ॥ ७० ॥ इति शिरसि स वामं पादमाधाय राज्ञामुदव
हदनवद्यां तामवद्यादपेतः । रथतुरगरजोभिस्तस्य रूक्षालकाग्रा समरवि
जयलक्ष्मीः सैव मूर्त्ता बभूव ॥ ७१ ॥ प्रथमपरिगतार्थस्तं रघुः संनिवृत्तं विजयि
नमभिनंद्य श्लाघ्यजायासमेतं । तदुपहितकुटुंबः शांतिमार्गोत्सुकोऽभून्न हि
सति कुलधुर्ये सूर्यवंश्या गृहाय ॥ ७२ ॥ ७ ॥ इति श्रीरघुवंशे महाकाव्ये कवि
श्रीकालिदासकृताविंदुमतीपरिणयो नाम सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥ अथ तस्य वि
वाहकौतुकं ललितं बिभ्रत एव पार्थिवः । वसुधामपि हस्तगामिनीमकरोदिं
दुमतीमिवापरां ॥ १ ॥ दुरितैरपि कर्तुमात्मसात् प्रयतंते नृपसूनवो हि यत् ॥ त
दुपस्थितमग्रहीदजः पितुराज्ञेति न भोगतृष्णया ॥ २ ॥ अनुभूय वसिष्ठसंभृतैः
सलिलैस्तेन सहाभिषेचनं । विशदोच्छ्वसितेन मेदिनी कथयामास कृतार्थतां

मिवात्मसंभवंवशी।सबभूवदुरासदःपरैर्गुरुणाथर्वविदाकृतक्रियः।पवनाग्निसमागमोह्य
यंसहितंब्रह्मयदस्त्रतेजसा।४।रघुमेवनिवृत्तयौवनंतममन्यन्तनरेश्वरंप्रजा
ः।सहितस्यनकेवलांश्रियंप्रतिपेदेसकलान्गुणानपि।५।अधिकंशुशु
भेशुभंयुनाद्वितयेनद्वयमेवसंगतं।पदमृद्धमजेनपैतृकंविनयेनास्य
नवंचयौवनं।६।सदयंबुभुजेमहाभुजःसहसोद्वेगमियंव्रजेदिति।
अचिरोपनतांसमेदिनींनवपाणिग्रहणांवधूमिव।७।अहमेवमतोम
हीपतेरितिसर्वःप्रकृतिष्वचिन्तयत्।उदधेरिवनिम्नगाशतेष्वभवन्नास्यविमा
ननाक्वचित्।८।नखरोनचभूयसामृदुःपवमानःपृथिवीरुहानिवासपुरस्कृ
तमध्यमक्रमोनमयामासनृपाननुद्धरन्।९।अथवीक्ष्यरघुःप्रतिष्ठितंप्र
कृतिष्वात्मजमात्मवत्तया।विषयेषुविनाशधर्मसुत्रिदिवस्थेष्वपिनिस्पृहोऽ
भवत्।१०।गुणवत्सुतरोपितश्रियःपरिणामेहिदिलीपवंशजाः।पदवींतरु
वल्कवाससांप्रयताःसंयमिनांप्रपेदिरे।११।तमरण्यसमाश्रयोन्मुखंशि

×पारूपं तं पुत्रभोग्यया स्नु ४

रसावेष्टनशोभिनासुतः।पितरंप्रणिपत्यपादयोरपरित्यागमयाचतात्मनः।१२

रघुरश्रुमुखस्यतस्यतत्कृतवानीप्सितमात्मजप्रियः।नतुसर्पइवत्वचंपु

नः प्रतिपेदेव्यपवर्जितांश्रियं।१३ सकिलाश्रममंत्यमाश्रितोनिवसन्नावस

थेपुराद्बहिः।समुपास्यतपुत्रभोग्ययास्नुषयेवाविकृतेंद्रियःश्रिया।१४॥ प्रशमस्थितपूर्वपार्थिवं

कुलमभ्युद्यतनूतनेश्वरं।नभसानिभृतेंदुनातुलामुदितार्केणसमारुरो

हतत्।१५। यतिपार्थिवलिंगधारिणौददृशातेरघुराघवौजनैः।अपवर्गम

होदययोरर्थयोर्भुवमंशाविवधर्मयोर्गतौ।१६ अजिताधिगमायमंत्रिभिर्यु

युजेनीतिविशारदैरजः।अनपायिपदोपलब्धयेरघुराप्तैःसमियाययो

गिभिः॥१७॥ नृपतिःप्रकृतीरवेक्षितुंव्यवहारासनमाददेयुवा।परिचेतुमुपां

शुधारणांकुशपूतंप्रवयास्तुविष्टरं।१८। अनयत्प्रभुशक्तिसंपदावशमे

कोनृपतीननंतरान्।अपरःप्रणिधानयोग्ययामरुतःपंचशरीरगोचरान्॥

१९। नयचक्षुरजोदिदृक्षयापरंध्वंस्यततानमंडलात्।हृदयसमारोपयन्मन ३८

ःपरमंज्योतिरखेद्वितंरक्षुः।१९ अक्रोरोदचितस्थिरःक्षितोह्निषदारंलफलानि
तसमसात।इतारादह्नानसुकर्मणांवद्दतेज्ञानमायन…।२०। एएवंधसु
खानुगुणानङ्ःषड्गुपा…खुंकसमीक्ष्य तफलं।खगुरष्यगमद्भुएतत्रयंय्र…तिस्ठ
समलोष्ठकांचनः।।२१नवप्रदुराफलोदयातस्थिरकर्मविररा…कर्म
णां।नचायोगविधिनीवतरःस्थिरधीरापरमात्मदर्शनात।२२।इतिशत्रुषु
चेद्रियावृषुचप्रतिषिद्धप्रसारषुजायते।प्रसृतान्बुदयाप्रवर्गयोरुतर्यो।
सिद्धि…लावदवाप्नुः।२३ अथकाश्चिदर्जुनव्याप्रजयोगमथिविसमदर्शी
नःसमाः।तमसःपरमापद…मयंप्रुरुषोयोगसमाधिनारक्षुः।२४ स्तुतद
हविसर्जनःपितृस्थिरमन्त्रणिविसृज्जनराघवः।विदाथविधिमस्यानेषिकंयमि
तिःसार्धमनग्निमग्निचितः।२५। अकारात्रतरंशिदह्निकंपितृतर्पणापितृकार्य
कल्पवित।नहितनपश्यानत्तुत्यजन्ननयावर्जितपिंडकाक्रियाः।२६।।सपरा
ह्मगतरा…शास्वतापितृरुहिहगपसद…वदितिः।शमितांधिरधिज्यकार्मुकःक

डु

तदानन्दतिशासनं जगत।१२ क्षितिरिंडमतीचलामिनीपतिमासाद्यतमग्र्यायो
रूपाय्श्यमावज्ञरन्नस्त्ररत्नदपरा वीरमजीजनं स्तुतं।२८ दशारश्मिशातापम
घुतिं यश्शासादिक्षु दशाश्वपिस्तुतं। दशाश्ववरघ्यमाख्यया दशाकं वाशिशु
कुम्भे रुविर्बुधः २९ ऋषिदेवगणस्त्रधातुजांस्तु तयागदसावेः सपाद्यिवः। श्र
३५ हणत्वं सुप्रायि वाम्बालो यशिधर्मे सुक्रशवाम्बदीधितिः ३० [illegible]लमान्नितायाः
पञ्चतायविद्युषामनन्तायबक्स्तुतं वसतस्यविलानं कवलंयुगावन्ना
पिपरश्रयोजनं।३१ सकृदाविद्ब्वक्षितपूजः सदादव्याविजन्दारसुप्रजा
ः। नगाराणवानशचीसारवामरुतांपालयि[illegible]वंनदानं।३२ ऋत्याराधसिदक्षि
णादाधः श्रितागाकसीनिकतमीश्वरं। उपवीणयितुं यायोरवेरुदगाहनि
पघ्ननारदं।३३ ऋस्तुमिग्रघिनामपाघ्विवैः सुजमीता [illegible] शिरानिवशिता छ२
।श्रुदशक्रिलतस्यादगवानधिवासस्तुहायवमारुतः।३४ त्रमरेः सुमाना
मुस्माशिलिविंनिकीस्मार्पिरिवादिनीसुनेः। दहशेपवनावले पङ्कस्पृजतीबाष्प ३५

परि

मिवांजनाविलं। ३५ अलिस्तुयविरुतिमार्दवीमधुगंक्षातिशयेनवीरुधां। हृष्यतेर
मरस्त्रगापस्मादध्यितारः स्थलाकाटिष्ठस्थितिं। ३६ क्षणमात्रसर्वीसुजातायाः स्व
नयास्वामवाला वृ[...]विकला। नि[...]नारात्रमस्त्रियादृतचंद्यातमासवको
मुदी। ३७ वसुधाकि[...]णाजितं[...]पतंती पतिमप्यपातयत। [...]वतिल।
निषकबिंदुनासदृ दीपा[...]सुंदतिमादिनी ३८ उन्नायारोपपार्श्वविस्तिनांउ
मालनार्दरिवणाविजिताः [...]वृंदगाः कमलाकराश्रयाः समदः खाद्वतत्र।
तुकस्थः। ३९ नृपतेर्व्यंजनादिलिस्समानतुदसादुनाथ्यवसंस्थिता। उन्निका
रविधानमायुषः सनिशाशाषदिफलायकल्पते। ४० उतियोजयितव्यांव
ल्लकीसमवस्थामथ्यसव्यविस्नवाता। सनिनायूनितांतवत्सलः परिग्रह्यावित
मंकमंगनां। ४१ पतिरंकनिषण्णयूतयाक[...]णायायविनिन्नवसधा। समल
ज्यतबिंब्रदाविलांस्वगालखाद्य[...]वचंद्रमाः। ४२ विललापसबाष्पगद्ग
दंसदृजामथ्यपद्दायधीरतां। अनितन्नमायापिमादवंतजातकिंवकथाशरीरि

ष्टं॥४३॥ कुसुमान्यपि गात्रसंगमात्प्रभवंत्यायुरपोहितुं यदि। न भविष्यति हंत सा
धनं किमिवान्यत्प्रहरिष्यतो विधेः॥४४॥ अथवा मृदु वस्तु हिंसितुं मृदुनैवारभ
ते प्रजांतकः। हिमसेकविपत्तिरत्र मे नलिनी पूर्वनिदर्शनं गता॥४५॥ स्रगि
यं यदि जीवितापहा हृदये किं निहिता न हंति मां। विषमप्यमृतं क्वचिद्भवेद
मृतं वा विषमीश्वरेच्छया॥४६॥ अथवा मम भाग्यविप्लवादशनिः कल्पित एष वे
धसा। यदनेन तरुर्न पातितः क्षपिता तद्विटपाश्रिता लता॥४७॥ कृतवत्यसि ना
वधीरणामपराद्धेऽपि यदा चिरं मयि। कथमेकपदे निरागसं जनमाभाष्यम
मुं न मन्यसे॥४८॥ ध्रुवमस्मि शठः शुचिस्मिते कैतववत्सलस्तव। परलोकमसं
निवृत्तये यदनापृच्छ्य गतासि मामितः॥४९॥ दयितां यदि तावदन्वगाद्विनि
वृत्तं किमिदं तया विना। सहतां हतजीवितं मम प्रबलामात्मकृतेन वेदनां॥
५०॥ सुरतश्रमसंभृतो मुखे ध्रियते स्वेदलवोद्गमोऽपि ते। अथ चास्तमिता त्व
मात्मना धिगिमां देहभृतामसारतां॥५१॥ मनसापि न विप्रियं मया कृतपूर्वं

तवकिंजदासिमानवशाक्ष्यतिः क्वितेरदं व्वयामसावनिबधनारतिः। परकुस
माकचितान् वल्लीमनस्खलयन्नंतगारुचस्नवालकान्॥ करलारुकारातिमा
रुतस्वडपावन्नंनशंकिमेमनः॥५॥ मैहापाक्विं वमदीसिशियाय्शतिबाधन
विषादमाश्वामा। ह्नलितनयुदागां तंनमस्तुदिनाडरिवनक्रामोषधिः ५४ इ
दमुह्नसितालकंमुखंनवविश्रानकष्ठडतातिमां। निशिखुन्नभिविकंपंकडं
विरताम्यत [illegible] दस्वनं। ५५ अशिनपुनारतिशर्वरीदयितावंदचरंपतंत्रिणां
इतितोविर[illegible]तरक्तामोकथ्यमत्यवगतानमादद॥ ५६ नवपल्लवसंस्तरपि
तमृदुरुहायतनंदगमयिनां नहिदंविपक्षियातकथ्यंवदवामारुचितांधिराद
णां। ५७ इयमप्रतिबोधशायिनीरसनांवाचथमारदःसरवी। गतिविभ्रमसाद
नीरवानशुचानानुशातवल्लक्ष्यातं। ५८ कलमन्यभृतासुभाषितं कलहंसीषुग
तंमदालसं। पृषतीषुचिलालमीक्षितंपवनालतासुविभ्रमाः ५९ त्रिदिवो
त्सुकयाप्यवेक्ष्य मांनिहितस्सत्यममीगुणास्त्वया। विर[illegible]तवामयुरुद्धयं हृदयंन

ना६नु६

७३

वेवल्लवितैर्भ्रमाः ॥६०॥ कुसुमैर्मिथुनं परिकल्पितं त्वया सहकारः फलिनी च नन्वि
मौ। अविधेयविवाहसत्क्रियामनयोर्गम्यत इत्यसांप्रतं ॥६१॥ कुसुमं कृत
दोहदस्त्वया यदशोकोयमुदीरयिष्यति। अलकाभरणं कथं नु तत्
तव नेष्यामि निवापमाल्यतां ॥६२॥ स्मरतेव सशब्दनूपुरं चरणानुग्रहम
न्यदुर्लभं। अमुना कुसुमाश्रुवर्षिणा त्वमशोकेन सुगात्रि शोच्यसे ॥६३॥
तव निश्वसितानुकारिभिर्बकुलैरर्धचितां समं त्वया। असमाप्य विलासमेखलां
किमिदं किंनरकंठ सुप्यते ॥६४॥ समदुःखसुखः सखीजनः प्रति
पच्चंद्रनिभोयमात्मजः। अहमेकरसस्तथापि ते व्यवसायः प्रतिपत्तिनिष्ठुरः
॥६५॥ धृतिरस्तमिता रतिश्च्युता विरतं गेयमृतुर्निरुत्सवः। गतमाभरणप्रयो
जनं परिशून्यं शयनीयमद्य मे ॥६६॥ गृहिणी सचिवः सखी मिथः प्रियशि
ष्या ललिते कलाविधौ। करुणाविमुखेन मृत्युना हरता त्वां वद किं नाम
हृतं ॥६७॥ मदिराक्षि मदाननार्पितं मधु पीत्वा रसवत्कथं नु मे। अनुपास्यसि

मि॰ म्य मरवौला चेतना ५१

नु६ लां २ नु १

ह्र२ तं१

बाष्पदूषितं परलोकोपनतं जलांजलिं ।६८। विभवेपि सति त्वया विना सुखमेताव
दजस्य गण्यतां । अहृतस्य विलोभनांतरैर्मम सर्वविषयास्त्वदाश्रयाः ।
६९ विलपन्निति कोशलाधिपः करुणार्थग्रथितं प्रियां प्रति । अक
रोत्पृथिवीरुहानपि स्रुतशाखारसबाष्पदूहिनात् ७० अथ तस्य क
थंचिदंकतः सखीजनस्तामपनीय सुंदरीं । विससर्ज तदंत्यमंडनामनला
यागुरुचंदनैधसे ७१ प्रमदामनुसंस्थितः शुचा नृपतिः सन्निति वाच्य
दर्शनात् । न चकार शरीरमग्निसात्सह देव्या न तु जीविताशया ।७२।
अथ तेन दशाहतः परे गुणशेषामुपदिश्य गेहिनीं । विदुषा विधयो
वितेनिरे पुरएवोपवने समर्द्धयः ।७३। स विवेश पुरीं तया विना क्षण
दापायशशांकदर्शनः । परिवाहमिवावलोकयत्स्वशुचः पौरवधू
मुखाश्रुषु ।७४। अथ तं सवनाय दीक्षितः प्रणिधानाद्गुरुराश्रमस्थितः

स्का २

श्रीनिषंगरूढं विजिज्ञिवानिति त्रिशोष्ठेण किलावबोधयत ॥१७५॥ असमानवि
क्रियं तमुनिमव विद्वानपिता प्रकाशं ॥ नत्रवं तमुपस्थितः स्वयं त्र्यक्षतो
सौपयितुं कृतस्थितिः ॥१७६॥ मयि तस्य सुहृन्नवत्नां तिलघुसंदेशपदास
रस्वती ॥ शृणु विश्रुत सत्त्वसारतां हृदि विनासु पक्षतमर्हसि ॥१७७॥ उरु
षस्य पादपङ्कजन्मनः समतीतं चलवत्त्वलाविह्वामदिनि ॥ प्रति तेन व
क्षुषात्रितयं ज्ञानमायनप्रश्नपति ॥१७८॥ चरतं किल दुश्चरं तपस्तृणबिं
दोः परिशंकितः पुरा ॥ प्रजिघाय समाधिभेदिनीं हरिरस्मै हरिणीं
सुरांगनां ॥१७९॥ स तपः प्रतिबंधमन्युना प्रमुखाविः कृतचारुविक्रमां ॥
अशपद्भवमानुषीति तां शमविस्मयनलायामिणा मुनिः ॥१८०॥ भगवन्
परवानयं जनः प्रतिकूलाचरितं क्षमस्व मां ॥ इति चोपनतां क्षितिस्पृशं
कृतवानासुरपुष्पदर्शनात् ॥१८१॥ क्रथकैशिकवंशसंभवा तव भूत्वा ४२

महिषीचिरायमा।उपलब्धवती दिवस्तुतं तपस्विविविज्ञाज्ञापनिहन्ति कारणं
॥८२ सैदलंतदयाय चिंतया विपद्युत्पन्निमतामवस्थिता।वस्तुध्येयमाव
ध्यतांचयांवस्तुमत्यादिनृपाः कलत्रिणः ॥८३ नदयेयदवाच्यमुक्ता।
श्रुतमाविः कृतमात्मना ध्यया।मनसस्मडपस्थितद्वारपुनरक्लीवत
याप्रकाश्यता ॥८४ रुदताकृतएवसाधुनलंवतानानानुसृता।पिल्ल
त्पात।परलोकजुषांस्वकर्मभिर्गतायातिनपथ्यादिदन्दिना। ८५
अपाशाकमनाः कृतंविनीमत्तशुक्लीषनिवापदंनिनिः।स्वजनाश्रु
किलीनिसंततंदहतीश्रुतमितिश्रवचस्यतु ॥८६ मरणंप्रकृतिःशरीरि
णांविकृतिर्जीवितमुच्यतेबुधैः।क्षणमप्यवतिष्ठतेश्वसन्यदिजंतु
र्ननुलाभवानसौ। ॥८७ अवगच्छतिमूढचेतनःप्रियनाशंहृदिशि
ल्यमर्पितं।स्थिरधीस्तुतदेवमन्यते।कुशलद्वारतयासमुद्धृतं ॥८८ स्वजा।

रीरशरीरिणावपि स्मृतिसंयोगविपर्ययौ यदा। विरहः किमिवानुतापये
द्वद बाह्यैर्विषयैर्विपश्चितं॥ ८९ न पृथग्जनवत्शुचो वशं वशि
नामुत्तम गंतुमर्हसि। द्रुमसानुमतां किमंतरं यदि वायौ द्वितयेपि ते
चलाः॥ ९० स तथेति विनेतुरुदारमतेः प्रतिगृह्य वचो विससर्ज
मुनिं। तदलब्धपदं हृदि शोकघने प्रतियातमिवांतिकमस्य
गुरोः ९१ तेनाष्टौ परिगमिताः समाः कथंचिद्बालत्वादवितथसू
नृतेन सूनोः। सादृश्यप्रतिकृतिदर्शनैः प्रियायाः स्वप्नेषु क्षणिकस
मागमोत्सवैश्च ९२ तस्य प्रसह्य हृदयं किल शोकशंकुः प्ल
रघु क्षप्ररोह इव सौधतलं बिभेद। प्राणांतहेतुमपि तं भिषजामसाध्यं लाभं
प्रियानुगमने त्वरया स मेने ९३ सम्यग्विनीतमथ वर्महरं कुमारमा
दिश्य रक्षणविधौ विधिवत्प्रजानां। रोगोपसृष्टतनुदुर्वसतिं मुमु ४३

उपप्लुत

ह्नुः प्रायोपवेशनमतिर्नृपतिर्बभूव ॥९४॥ तीर्थे तोयव्यतिकरभवे जह्नुक
न्यासरय्वोर्देहत्यागादमरगणनालेख्यमासाद्य सद्यः। पूर्वाकाराधि
कतररुचा संगतः कान्तयासौ लीलागारेष्वरमत पुनर्नन्दनाभ्यन्तरे
षु ॥९५॥ इति श्रीरघुवंशे महाकाव्ये कविश्रीकालिदासकृतावज
विलापो नामाष्टमः सर्गः ॥८॥ ॥ पितुरनन्तरमुत्तरकोशलान्स
मधिगम्य समाधिजितेन्द्रियः। दशरथः प्रशशास महारथो यमवतामव
तां च धुरि स्थितः ॥१॥ अधिगतं विधिवद्यदपालयत्प्रकृतिम
ण्डलमात्मकुलोचितं। अभवदस्य ततो गुणवत्तरं सनगरं नगरन्ध्रक
रौजसः ॥२॥ उभयमेव वदन्ति मनीषिणः समयवर्षितया कृतकर्मणां
। बलनिषूदनमर्थपतिं च तं श्रमनुदं मनुदण्डधरान्वयं। ३ जनपदे न
गदः पदमादधावभिभवः कुत एव सपत्नजः। क्षितिरभूत्फलवत्यजन
न्दने शमरतेऽमरतेजसि पार्थिवे ४ दशदिगन्तजिता रघुणा यथा श्रिय

रोगादि

मवृष्यदेजनततः परं तमधिगम्य तथैव च न वीतो न न महीनमहीनपरा
क्रमं ॥५॥ समतया वसुवृष्टिविसर्जनैर्नियमनादसतां च नराधिपः ॥ अ
नुययावयमपुण्यजनेश्वरौ सवरुणावरुणाग्रसरं रुचा ॥६॥ न मृगया
भिरतिर्न दुरोदरं न च शशिप्रतिमाभरणं मधु । तमुदयाय न वा नवयौ
वना प्रियतमा यतमानमपाहरत् ॥७॥ न कृपणा प्रभवत्यपि वासवे न
वितथा परिहासकथास्वपि । अपि सपत्नजनेन च तेन वागपरुषा प
रुषा क्षरमीरिता ॥८॥ उदयमस्तमयं च रघूद्वहादुभयमानशिरे वसु
धाधिपाः । स हि निदेशमलंघयतामभूत्सुहृदयोहृदयः प्रतिगर्जतां
९ अवनिमेकरथेन वरूथिना जितवतः किल तस्य धनुर्भृतः ॥
विजयदुन्दुभितां ययुरर्णवा घनरवा नरवाहनसंपदः ॥१०॥ अजयदे
करथेन स मेदिनीमुदधिनेमिमधिज्यशरासनः । जयमघोषयदस्य
तु केवलं गजवती जवतीव्रहया चमूः ॥११॥ ज ननिर्विषयीकृताम ॥४४॥

पर्णैलेखात

खलानुचितास्तु विलुप्तविशेषकान्। मरिद्दारगणानकरोद्बलादनलका

नलकाधिपविक्रमः॥१२॥ शमितपङ्कबलः शितकोटिना शिखरिणां कुलिशे

न पुरंदरः। मरुद्वारिष्टिभिश्चाधःपाथिपाश्चनवतानुवतानैवतामरसानन

॥१३॥ चरणायानखरागसङ्क्लिलिप्तकुटरत्नमरीचिलिरस्पृशनान्नृपते।

यः शतशो मरुतां यथा शतमखं तमखण्डितविक्रम॥१४॥ निवहते सम म

हास्तवाराधसः सविवक्रान्तिबालस्तताडलीनासमस्तकस्यसुपन्नय

शिरहानननलकानलकौनवमापुरी॥१५॥ उपगतापि चमंडलनौलितां

मुद्दितान्यसितातपवारणैः। श्रियमावहत्यसरं धवलामन्दं दतनलसोः

नलसोमसमद्युतिः॥१६॥ तमलंततपतिपतिदवताः शिखरिणामिव सा

गरमापगाः। मलयकौशलाकिकयशाकसिंतास्तुहितौराधितेशपितमा

गणा॥१७॥ कुतूहतनविसङ्गितमौलिनास्तुजसमाहृतदिग्वसुनानतः॥क

नकयूपसंस्तुकयशोनिनाचितमस्मातमसासरयूतटैः॥१८॥ शुङ्गिनदंड

समुदायः मुला हि २

प १

हृतंकशमेखलांकितगिरं सृगसृंगपरिग्रहं ॥ अधिवसंस्तनुमध्वरदीक्षितामसम
तासमतामयदीश्वरः ॥ १९ ॥ अवदृष्यघातयतो विजितेंद्रियः सुरसमोऽजस
माक्रमणाणाचितः । नमयति स्म स केवलमुन्नतं वनमुचा च नमस्तावरश्यशिरः ॥
२० तमपहाय ककुत्स्थकालाजवं पुरुषमात्मभवं च पतिव्रता ॥ प्रतिम न्ट४
न्यमासवत देवता सकमला कमलाघवमर्थिषु ॥ २१ ॥ स किल संयुगमू र्ध्नि
म१ र्ध्नि सहायतां घवतः प्रतिपद्य महारथः । स्वभुजवीर्यमगापयदुर्जितं । उकरै
सुरवधूरवधूततयांशरैः ॥ २२ ॥ असकृदेकरथेन तरस्विना हरिहया । द्वि
ग्रसरेण धनुर्भृता । दिनकराभिमुखा रणरेणवो रुरुधिरे रुधिरेण सुर
45 द्विषां ॥ २३ ॥ प्रियतमाभिरसौ तिसृभिर्बभौ तिसृभिरेव भुवं सह शक्तिभिः । उ
पगता विनिनीषुरिव प्रजां हरिहयोऽरिहयोगविचक्षणः ॥ २४ ॥ अथ समाव
वृते कुसुमैर्नवैस्तमिव सेवितुमेकनराधिपं । यमकुबेरजलेश्वरवज्रि
णां समधुरं मधुरंचितविक्रमम् ॥ २५ ॥ दिममविवस्मिन्नवंदनवोल्लसंविरदेयम ॥ ५५ ॥

स्कुरत्पं ... रक्षिताः ... प ... वियोगं कुर्वन्

लयाऽङ्गिस्तद्दुरवः। विदग्धायाः कंपयं वंशनैर्यायौ रविरद विरिदंकं वलेदया
आम्रता ॥ २६ ॥ ऽङ्गिं गमिष्ठ धनैदाक्षुपितां दिंशं रघं धुजापरिवह्निनि वादनः। दिनसु
स्फेटिनानि खानि रविदि मनिग्राह दिमलयन्मलयनगमत्यजत ॥ २७ ॥ वृणयुरुह्र दंतन्द
मदाधरङ्गः मदंरुघननिविषयीकृतामरखलां। नखलुताव्दाशषमध्य
हिंडुरविरलं विरलं कृतवानुदिमं ॥ २८ ॥ परभृतामदनकृतेचतसः। प्रिय
यसखीलिङ्गवा[illegible]गिवायोषितां। प्रियनमानकरोत्कलदा तरसेडुरस्ता
डुरवा प्रसमागमान् ॥ २९ ॥ कुसुमडम्मताता नवपल्लवास्त्र दन्तदृद्दाकाकि।
लकूजिता। इतिपृथाकृममा विरहन्मधुरोडुभवतीमवती यवनस्थली
॥ ३० ॥ विशदचंडकरस्खरवमारुतकुसुमितद्रुमसुन्मदकोकिला। तडुप संतोग
लोगरसंदिमवाषिणः परभृतोरमतापमतायायो ॥ ३१ ॥ अलिनयान्यपि रिवे हस्तक
तुमिवाद्यतामलयमारुतकंपितपल्लवा। श्रमदयस्सदकारलतामनःस
कलिकाकलिकामजितामपि ॥ ३२ ॥ तिलकमस्तकदम्बकृतास्पदेः कुसु

*कुसुमा ६

ममधुव्रतसंगसुगीतिभिः। कलमगीयतभृंगविलासिनीस्मरयुतेरयुतैरतिरबला
सखैः।२३ अनलसान्यहृतानलसान्मनः कमलधूलिहृतामरुतात्रिता
।कुसुमसारनताधुगायोषिता मसमशोकमशोकलताकरात्।२४
लघयतिस्मनयैत्यपराधजांतुसदकारतरुस्तरुणीहृतां।कुसुमिता
नमिताधलिनिरुन्मादिः स्मरसमाधिकाराधधिकैरधिषिता।२५ नययुग
णोपचिताभिवद्वपतिः सदुपकारफलाश्रियमर्थिनः।श्रुतिययुः स्मर
सोमधुसंहृता कमलिनीमलिनीरयनत्रिणः।२६ कुसुमामवनकेव
लमौ नवितनवमशोकनताराः स्मरदीपनं।किशलयप्रसवापिविलासि
नामुदयितादयिताश्रवणार्पितः।२७ विरचितामधुनापवं श्रियाम
लिनवाङ्वपत्रविशेषकाः।मधुलिहामधुदानविशारदाः कुरवकारव
कारणतांययुः।२८ दशीनवङ्कियाव्यवलासितदसितमासवगंधि
माक्षरिवातिलकष्वयमासव्यतपद्यादिः श्रुविरसंविरसंचितमीश्रुतिः। ४६

पसीत स्फेरिता पलाशस्य कुसुमं पलाशः वक्रे विलासिना

॥३९॥ सुरतिसंगमकं दनमालयानं वपलाशमक्षयतितं गुरुसंस्मरणादवमिवा
नरवदंतश्रमं दयामदयापितलज्जया ॥४०॥ सुवदनावदनासवसंवृतं सुद
तुषाविघूर्णः कुसुमाकरः ॥ मधुकरीरकारा ॥ मधुलालुपं बकिलमौकु
लमाययतपंक्तिभिः ॥४१॥ ध्वजपटं मदनस्य धनुर्भृतश्छविकरं सुरवद्भुस
भृतश्रियः ॥ कुसुमकेसररेणुमलिव्रजाः सपवनोपवनोत्थितमन्वयु
॥४२॥ उपहितं शिशिरापगमश्रियासुकुलजालमशाभत किंशुकैः ॥
प्रणयिनीव नखक्षतमंडनं प्रमदया मदयापितलज्जया ॥४३॥ प्रथमम
न्यभृताभिरुदीरिताः प्रविरलाइव मुग्धवधूकथाः ॥ सुरभिसंगिषु शुश्रुवु
रिरगिरः कुसुमितासु मितावनराजिषु ॥४४॥ श्रुतिसुखभ्रमरस्वन
गीतयः कुसुमकोमलदंतरुचो बभुः ॥ उपवनांतलताः पवनाहतैः किस
लयैः सलयैरिव पाणिभिः ॥४५॥ ललितविभ्रमबंधविचक्षणं सुरभिगंधपरा
जितकेसरं पतिषु निर्विविशुर्मदमंगनाः स्मरसखं रससंखंडनवर्जितं ॥४६॥ सु
गमयितुं प्रभुरेव सुपे ... गरस
नः इतिहयातद्रवा मवदायता नरजनीरजनी शवतीमधो ४५ ५

विरचना · त्वरैः · हि · वकुलं सू · पत्राः · प्रसवैः

ध्वलिरेष्मिन्नवारुणतराननाःस्फुयश्च स्मथसिंजितामरवल्लाः।विकचतामरस
गृहदीर्घिकामदकलादकलात्तविहंगमाः।४७।उपययायोतनुन्नतामधुरव
डितादिमकारादयथांडुसरवच्छविः।सेंहेश्मिष्टसमागमनिह्नतिवनित
यानितयारजनीवक्षः।४८।अपदुरवारतयाविशदश्रीलेःसुरततरागपरि
श्रमनोदितिः।कुसुमस्तापमत्तेजयदंस्तिर्दिमकारामकाराजितकेतनं
।४९।कृतकृताशनदीप्तिवनश्रियःश्रुतिनिधिःकनकान्तरणस्पयतान्नु
वतयःकुसुमंदधुरादितंतदलाकदलकेसराघशालं।५०।अलिनिर
तनलिंडुमानादारःकुसुमपंक्तिनिपातितिरंकितः।नरवलुशालयति
स्मवनस्थलीनतिलकस्मिलकःप्रमदामिव।५१।अमदयन्मधुगंधसना
थयाकिशलया धरसंगतरागया।कुसुमसंहृतयानवम ल्लिका।
स्मितरुचातरुचारुविलासिनः।५२।अरुणरागनिषेविभिरंशुकैःश्रव
णलव पादस्थवाकुरैः।परभृतादिरुतैश्चविलासिनःस्मरबले ।४१७।

खलैकरसाः कृताः॥५३॥ उपचितावयवा शुचिभिः कणै रलिकदंबकयोगमुपेयु-
षी। सदृशकांतिरलक्ष्यत मंजरी तिलकजालकजालकमौक्तिकैः॥५४॥ ध्वज-
तव न्नवादालसमुन्नअवं पटुरपि प्रियकंठजिघृक्षया। अनयदासनरज्जुप-
रिग्रहे भुजलतां जडतामबलाजनः॥५५॥ त्यजत मानमलं बत विग्रहैर्न
पुनरेति गतं चतुरं वयः। परभृताभिरितीव निवेदिते स्मरमते रमते
स्म वधूजनः॥५६॥ अथ यथासुखमार्तवमुत्सवं समनुभूय विलासवतीस-
खः। नरपतिश्चकमे मृगयारतिं स मधुमन्मधुमन्मथ[illegible] सन्निभः॥५७॥ प-
रिचयं चललक्ष्यनिपातने भयरुषोश्च तदिंगितबोधनं। श्रममजयां [illegible] गुण-
वकारातिसात्तु मतानुमतः सचिवैर्ययौ॥५८॥ मृगवनोपगमक्षमवे-
षभृद्विपुलकंठनिषक्तशरा[illegible]सनः। गगनमश्वखुरोद्धतरेणुभिर्नृसविता-
सवितानमिवाकरोत्॥५९॥ ग्रथितमौलिरसौ वनमालया न[illegible] वपला-
शसवर्णतनुच्छदः। तुरगवल्गनचंचलकुंडलो विरुरुचे रुरुचेष्टितभूमि

श्चा।६०।तं ललाविनिविविशिनविपद्दाम्रमरसंक्रमितदक्षणद्दत्तयः।द्दहस्तुरध्वनि
तंवनादवताःसुनयनंनयनंदिताकाशलं।६१।शृंगणिवायुशिरिकेःप्रथमा
श्रितंध्वप गतानलदस्युविविशासः।स्थिरस्तुरंगमद्दमिनिपानवतमृगव
त्योगवायापविनंवनं।६२।श्रद्धाननस्पर्शवत्रिदशायुधकनकपिंगतां।
डिडुणसंगतं।प्रस्तुरधिडुयमनाधिरूपादादनरवारारवाराषितकिसरी
।६३।तस्यस्मनवणाचिनिमुक्तारणशावेर्ष्ण्दिमनमानदरिणीगमनंध्रुर
स्नातश्चाविर्दृत्ववक्रशागनस्तुरवहृगाणाहृष्यतदग्रसरगर्विनद्रुस्मसा
रं।६४।तश्चाचितंजवनवाजिगलनराज्ञाद्वणीसुरवाद्दत्तशारणविश्री
स्पष्क्ति।श्यामीवकारवनमाकुलहहृपातवातिशितात्पलदलध्वंकार
रिवांतः।६५।लक्ष्मीकृतस्यदरिणस्यदरिवनावः।वृद्ध्यस्थितंतासदचरीव्य
वक्षयदर्दाश्चाकसंक्रष्टमपिकामितयासध्वीबाणंकृपामृदुमनाः।इति
संजदार।६६।तस्यापरेषपिष्टगेष्ठशरान्सुसाक्षाःकस्मांतामस्यविशिदनिवि ४८

Left margin: वसंत तिलका

मुस्ता २

डोपि मुष्टिः॥ त्रासातिमात्रचटुलैः स्मरतः सुनेत्रैः प्रौढप्रियानयनविभ्रमचेष्टिता
नि॥६७॥ उत्तस्थुषः सपदि पल्वलपंकमध्यान्मुस्ताप्ररोहकवलावयवानुकी
र्णं जग्राह स द्रुतवराहकुलस्य मार्गं सुव्यक्तमार्द्रपदपंक्तिभिरायताभिः॥
॥६८॥ तं वाहनादवनतोत्तरकायमीषद्विध्यन्तमुद्धृतसटाः प्रतिहन्तुमीषु
ः॥ नात्मानमस्य विविदुः सहसा वराहा वृक्षेषु विद्धमिषुभिर्जघनाश्रया
सु॥६९॥ तेनाभिघातरभसस्य विकृष्य पत्री वन्यस्य नेत्रविवरे महिषस्य
मुक्तः॥ निर्भिद्य विग्रहमशोणितलिप्तपुंखस्तं पातयां प्रथममास पपात
पश्चात्॥७०॥ प्रायो विषाणपरिमोक्षलघूत्तमांगान् खड्गांश्चकार नृपतिर्नि
वालैः शितैः क्षुरप्रैः॥ शृंगं स दृप्तविनयाधिकृतः परेषामत्युच्छ्रितं न ममृषे न तु दी
र्घमायुः॥७१॥ व्याघ्रानभीरभिमुखोत्पतितान्गुहाभ्यः फुल्लासनाग्रविटपा
निव वायुरुग्णान्॥ शिक्षाविशेषलघुहस्ततया निमेषात्तूणीचकार शर
पूरितवक्त्ररंध्रान्॥७२॥ निर्घातोग्रैः कुंजलीनान्जिघांसुर्ज्यानिर्घोषै

पृषः
दै
म
कीचक

ःक्रान्तयामास सिंहानादोद्धूतं तत्पामलस्पृष्टयापरोऽस्मिधीयोदायगजश्रेष्ठस्य गा

णां ।१३। ताद्दृक्वागजकुलवक्रतीव्रविरान्कांकस्थः कुटिलनरवायलग्नमुक्ता

नाश्चात्मानरगाहतकमर्णां गजानामाहतं एग तमिव मार्गणैरमस्त्र ।१४। चमरा

नपरितो विवलितास्थः क्वचिदाकस्मिविक्रष्टलल्लवधी। दृपती निवर्त्ता [illegible] गम ।

तिसितवालव्यजोनिर्विधियाद्यसप्ताः ।१५। अपितुरगसमीपाहुत्थितं तमस्तु

रं नसरुचिरकलापं बाणलक्ष्मीवकारासपदिगतमनक्षस्थित्रमाल्यान्तुकी

र्णशतिविगलितबाधाकत्रापाशार्भिया ।१६। तस्यककर्कशविदारसंतवं

स्विदमाननविलग्नजालकं। आचचामसनुघारशीतलालितपल्लवप्तुता

वनानिलः।१७। इति विस्मृतान्यकरणीयमात्मनः सविलावलंबितधुरंन

रांधिपं ।१८। [illegible] लरदस्तु बंधासवयामृगयाजदारचतुरारवकामिनी ।१९। सु

ललितनुलं। आकर्मसक्रिष्टमालितमदोषधिदीपिकासनाथा। नरपतिर्वाद

यांचक्रे [illegible] स्थदलितायामा ।२०। उषसिचगजयूथकर्णताला

तत्रि

स्पष्टं सुरासुराणामजोऽरिर्विदुः ।१ एष सर्वज्ञस्त्वमविज्ञातः सर्वीयानिस्त्वमात्मत्वमन्तः । सर्वशत्रु यं
रनीशस्त्वामकस्त्वं सर्वरूपताकः । १२१ । सज्ञसामामापगीतं त्वां सज्ञासज्ञविज्ञालं यशः
। सज्ञाश्चिन्निखमाचखुः सज्ञालोकिकसम्प्रयं । १२२ । चतुर्वर्गफलं ज्ञानं काला
वच्छाश्चतुर्युगाः । चतुर्वस्मिमायालोकास्त्वन्तः सर्वं चतुर्मुखान् । १२३ । श्रुत्यासनिश्च
दीतनमनसाहृदयाश्रयं । ज्योतिर्मयीविचिन्वतियोगिनस्त्वां विशुद्धकाय । १२४
श्रुजस्यश्रुतज्ञाताजन्मनिरीदस्यदन्तविपः । स्वयं ताजागरूकस्य याध्यात्मं व
दकस्त्वं । १२५ । शाद्वादीचिषयान्नाकं चरितुं दश्विरंतपः । पयोषाशासिङ्गजाः पा
त्रामोदासीन्यनवृत्तिर्त्ति । १२६ । वकुक्षप्यागामेनिर्लिन्नाः पंथ्यानः सिद्धिदन्तवः ।
त्वामवनिपन्तं त्याथोऽङ्गान्कावीयाऽस्वामसिव । १२७ । त्वदावगिनचिन्नानां त्वदक्ष ।
मण्पितकर्मणां । गतिस्त्वं वीतरागाणामन्वयः सन्निष्ठितनाय । १२८ । यत्याङ्काप्य
शिक्षाद्यामहात्यादिमंदिमानव । आश्चवागगुमानान्त्यामाध्यंत्वां इति का कथा ।
१२९ । केवलं स्मरणेनापि पूतनासिपुरूषं यदा । अनेन तद्दन्नयः शापाभिर्विदित

फलास्त्वयि ॥३०॥ उदधेरिव रत्नानि तेजांसीव विवस्वतः। स्तुतिभ्यो व्यतिरिच्यन्ते दूरेण
चरितानि ते ॥३१॥ अनवाप्तमवाप्तव्यं न ते किंचिन्न विद्यते। लोकानुग्रह एवैको
हेतुस्ते जन्मकर्मणोः ॥३२॥ महिमानं यदुत्कीर्त्य तव संह्रियते वचः। श्रमे
ण तदशक्त्या वा न गुणानामियत्तया ॥३३॥ इति प्रसादयामासुस्ते सुरास्तमधो
क्षजं। भूतार्थव्याहृतिः सा हि न स्तुतिः परमेष्ठिनः ॥३४॥ तस्मै कुशलसंप्रश्न
व्यञ्जितप्रीतये सुराः। भयमप्रलयोद्वेलादाचख्युर्नैरृतोदधेः ॥३५॥ अथ
वेलासमासन्नशैलरन्ध्रानुवादिना। स्वरेणोवाच भगवान्परिभूतार्णवध्व
निः ॥३६॥ पुराणस्य कवेस्तस्य वर्णस्थानसमीरिता। बभूव कृतसंस्कारा चरि
तार्थैव भारती ॥३७॥ बभौ सदशनज्योत्स्ना सा विभोर्वदनोद्गता। निर्यातशे
षा चरणाद्गङ्गेवोर्ध्वप्रवर्तिनी ॥३८॥ जाने वो रक्षसाक्रान्तावनुभावपराक्र
मौ। अङ्गिनां तमसेवोभौ गुणौ प्रथममध्यमौ ॥३९॥ विदितं तप्यमानं च तेन
मे भुवनत्रयं। अकामोपनतेनेव साधोर्हृदयमेनसा ॥४०॥ कार्येषु चैकका ५२

घो २

यद्विवादस्यार्थीस्मिन्वज्रिणा । स्वयामवर्द्धिवातोयेः सारथ्यं भजतिपद्यते । स्वासिक्ष
रापरिक्षतः कामंचक्रस्यातनाम । स्थापितादशामामृणैर्लिख्यांऽशाऽङ्ग्वरक्षसा ॥४
२॥ भृत्तुर्वरातिसगाद्विमयातस्यऽङ्गरात्मनः । अत्यारूढशिपाः सह्यवंदानानव
लोगिनः ॥४३॥ क्षतारंतपसाश्रीतंययात्वसहिराक्षसः । देवासुगादिवध्यांके
मात्यर्थाखापराङ्मुखः ॥४४॥ सोहंदाशरथिस्त्वंवारणान्नामबलिक्रमं । करिष्या
मिशारस्त्रीह्लोस्मछिरः कमलाखूरं ॥४५॥ अविरातत्तयज्ञानेलितांगंकल्पितं
विधिवस्तुनः । मायालिर [illegible] लीहेमादार्व्यस्यनिशाचरैः ॥४६॥ विमानिकाः सु
ण्यहृतस्यऽङ्गभरुतापघ्ना । सुष्यकालोकसंक्षोलंमघावस्रणतात्परः ॥४
७॥ सोद्ध्याधसुरवंदीनांवणीवक्षनद्दषितान् । शापयंत्रितपालस्यवलाका
रकवग्रादोः ॥४८॥ रावणावग्रदक्षोतमितिवागमृतनसः ॥ वक्षोतिषिद्वमरुक्षि
स्यक्षस्वमघप्सिशेद्धाय ॥४९॥ सुरुक्ततापवृतयः सुरकार्योद्यतंसुरा । अंशैरस्तु
यद्विंशिसुष्वाष्यवासुमिवद्रुमाः ॥५०॥ अथतस्यविशांपत्युरंतकामस्यकर्मणः

वि ६

ध्य २ त्रि १

।कुरुषः श्रवन्नवापि विस्मयेन समदर्शि तं । पादेम पात्रीकृतं तद्दोत्यामादधानः प्रथमश्च
रुं । श्रुत्वा प्रवेशाद्दाधैर्यस्य चं सा मन्ता पिदुर्वदं ॥ ५२ ॥ । युग्मं । प्राज्ञा पैत्र्यां विनीत
तदन्नं प्रत्यग्रदीप्तयः । प्रापेव पद्मसंसारमाविः कृतस्तु दर्शिता ५३ । अननकथि
ताराज्ञी गुणास्तस्यानन्दुर्लभाः । प्रहृष्टेन चकामतस्मिंश्चालोक्य प्रतावापिय
त ५४ सत्तजा विस्मयं पान्या बिल्लीकं च रुसंज्ञितां । प्राप्तावाप्त्या प्रत्यग्रम
दृष्यति शिवा तयं ५५ अचिन्तितस्याको शिल्या प्रियाकिकयं वंशजा । अनः ।
संज्ञाविन्तानात्यां सुमित्रामिच्छदीश्वरः ॥ ५६ तेनकृद्गस्य चित्त्र ज्ञपान्या पश्च
मदीघुजा । चरो रक्षा वल्लागे तामाय्याजयतासुता ५७ सा हि प्रणयवत्यासी
अपान्या रुत्तायारपि । भ्रमरी वारणास्य वमदनिस्यन्दलेखया ॥ ५८ तानिर्ग
ताः प्रजाहृत्यदाक्षद्देवांशा सतं वः । सोरीतिरिवनाडी निरस्तताख्या निरस्मयः ५
९ सममापन्नसत्वासा सारकुरायांडुरश्रियः । अतगतफलारंसाः समस्या नामिवसं
पदः ६० गुर्वदहमुराता मानं सवाःश्रिया निष्टुवामानेः । जलजासिगदाशार्ङ्गचक्रला ।५३।

मान्य

न्यां

53

रामलक्ष्मणौ। तथा भरतशत्रुघ्नौ प्रीत्या द्वंद्वचरावुभौ॥ ८२ तेषां द्वयोर्द्वयोरैक्यं
बिभिदे न कदाचन। यथा वायुविभावस्वोः। यथा चंद्रसमुद्रयोः॥ ८३॥ ते प्रजा
नां प्रजानाथास्तेजसा प्रश्रयेण च। मनो जह्रुर्निदाघांते श्यामाभ्रा दिवसा
इवा॥ ८४॥ स चतुर्धा बभौ व्यस्तः प्रसवः पृथिवीपतेः॥ धर्मार्थकामामोक्षाणा।
मवतार इवांगवान्॥ ८५॥ गुणैराराधयामासुस्ते गुरुं गुरुवत्सलाः। तमे
व चतुरंतेशं रत्नैरिव महार्णवाः॥ ८६॥ सुरगज इव दंतैर्भग्नदैत्यासिधा
रैर्नय इव पणबंधव्यक्तयोगैरुपायैः। हरिरिव युगदीर्घैर्दोर्भिरंशैस्तदी
यैः पतिरवनिपतीनां तैश्चकासे चतुर्भिः॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ इति श्रीरघु
वंशे महाकाव्ये कविश्रीकालिदासकृतौ नृपालस्य व्याप्तदनाम श्री श्री॥
रामावतारो नाम दशमः सर्गः॥ ॥ ॥ कौशिकेन स किल क्षितीश्वरो रा
ममध्वरविघातशांतये। काकपक्षधरमेत्य याचितस्तेजसां हि न वयः स
मीक्ष्यते॥ १॥ कृच्छ्रलब्ध[illegible]स्तामदिदीपतिस्सदिदेश मुनये सलक्ष्मणं॥

ऽप्यसुप्रणयिनां रघोः कुले व्यहन्यत न कदाचिदर्थिता ॥ २ ॥ यावदादिशति पा-
र्थिवस्तयोर्निर्गमाय पुरमार्गसत्क्रियां। तावदाशु विदधे मरुत्सखैः सा स-
पुष्पजलवर्षिभिर्घनैः ॥ ३ ॥ तौ निदेशकरणोद्यतौ पितुर्धन्विनौ चरणयो-
र्निपेततुः। भूपतेरपि तयोः प्रवत्स्यतोर्नम्रयोरुपरि बाष्पबिन्दवः ॥ ४ ॥
लक्ष्मणानुचरमवराघवं नेतुमैच्छदृषिरित्यसौ नृपः। आशिषं प्रयुयुजे न
वाहिनीं सा हि रक्षणविधौ तयोः क्षमा ॥ ५ ॥ तौ पितुर्नयनजेन वारिणा किं-
सिक्त चिदुक्षितशिखण्डकावुभौ। धन्विनौ तमृषिमन्वगच्छतां पौरदृष्टिकृतमा-
र्गतोरणौ ॥ ६ ॥ मातृवर्गचरणस्पृशौ मुनेस्तौ प्रपद्य पदवीं महौजसः। रेज-
55 तुर्गतिवशात्प्रवर्तिनौ भास्करस्य मधुमाधवाविव ॥ ७ ॥ वीचिलोलभुज-
योस्तयोर्गतं शैशवाच्चपलमप्यशोभत। तोयदागम इवोद्ध्यभिद्य- नदयोः
योर्नामधेयसदृशं विचेष्टितं ॥ ८ ॥ तौ बलातिबलयोः प्रभावतो विद्य-
योः पथि मुनिप्रदिष्टयोः। मम्लतुर्न मणिकुट्टिमोचितौ मातृपार्श्वपरिवर्तिनि- ५५

व१

धिपसु

दाः सिद्धिमंत इतस्य भूपतेः ॥५५॥ तानरा[धिपसु]ता नृपात्मजैस्ते च ताभिरगमन्कृतार्थतां ॥ सोऽभवद्वरवधूसमागमः प्रत्ययप्रकृतियोगसन्निभः ॥५६॥ एवमात्तरतिरात्मसंभवांस्तान्निवेश्य चतुरोऽपि तत्र सः । अध्वसु त्रिषु विसृष्टमैथिलः स्वां पुरीं दशरथो न्यवर्त्तत ॥५७॥ तस्य जातु मरुतः प्रतीपगा वर्त्मनि ध्वजतरुप्रमाथिनः । चिक्लिशुर्भृशतया वरूथिनीमुत्तटा इव नदीरयाः स्थलीं ॥५८॥ लक्ष्यते स्म तदनंतरं रविर्बद्धभीमपरिवेषमंडलः । वैनतेयशमितस्य भोगिनो भोगवेष्टित इव च्युतमणिः ॥५९॥ श्येनपक्षपरिधूसरालकाः सांध्यमेघरुधिरार्द्रवाससः । अंगना इव रजस्वला दिशो नो बभूवुरवलोकनक्षमाः ॥६०॥ भास्करश्च दिशमध्युवास यां तां श्रिताः प्रतिभयं ववाशिरे । क्षत्रशोणितपितृक्रियोचितं चोदयंत्य इव भार्गवं शिवाः ॥६१॥ तत्प्रतीपपवनादि वैकृतं प्रेक्ष्य शांतिमधिकृत्य कृत्यवित् । अन्वयुंक्त गुरुमीश्वरः क्षितेः स्वंत

पू

कदाचित्

सेना

कि

अनिष्टं

शांतमः श्रेनो यस्य तत्स्वंतं

रश्मि प्रकटीबभूव
मित्यलघयग्नतश्चया॥६२॥ तेजसः सपदि राशिरुच्छितैः प्रादुरास किल वाहि
नीमुखे॥ यः प्रमृज्य नयनानि सैनिकैर्लक्षणीयपुरुषाकृतिश्चिरा
मैत्रार त्॥६३॥ पित्र्यमंशमुपवीतलक्षणं मातृकं च धनुरुर्जितं दधत्॥ यः स
सोम इव घर्मदीधितिः सद्विजिह्व इव चंदनद्रुमः॥ येन रोषपरुषात्म
नः पितुः शासने स्थितिभिदापि तस्थुषा॥ वेपमानजननीशिरश्छिदा प्राग
जीयत घृणा ततो महीक्षितिः॥६५॥ अक्षबीजवलयेन निर्बभौ दक्षिणश्रव
णसंस्थितेन यः॥ क्षत्रियांतकरणैकविंशतेर्व्याजपूर्वगणनामिवोद्व
६६ हन्॥ तं पितुर्वधभवेन मन्युना राजवंशनिधनाय दीक्षितं॥ बालसूनुर
59? वलोक्य भार्गवं स्वां दशां च विषसाद पार्थिवः॥ ६७ नाम राम इति तुल्यमा
त्मजे वर्तमानमहिते च दारुणे॥ हृद्यमस्य भयदायि चाभवद्रत्नजात
मिव हारसर्पयोः॥६८॥ अर्घ्यमर्घ्यमिति वादिनं नृपं सोनवेक्ष्य भरताग्र
जो यतः॥ क्षत्रकोपदहनार्चिषं ततः संदधे दृशमुदग्रतारकां॥६९॥ तेन का ६१
घोरदृशा कनीनिका
।५९।

शांतिः २ ष्कनिषङ्गमुष्टिना राघवो विगतभीः पुरोगतः। अङ्गुलीविवरचारिणं श
रं कुर्वता निजगदे युयुत्सुना ६९। क्षत्रजातमपकारि वैरि मे तन्निहत्य ब
हुशः शममागतः। सुप्तसर्प इव दण्डघट्टनाद्रोषितोस्मि तव विक्रमश्रवा श्रवणं ३
त्।७०। मैथिलस्य धनुरन्यपार्थिवैस्त्वं किलानमितपूर्वमक्षिणोः। त
मन्ये न्निशम्य भवता समर्थये वीर्यशृङ्गमिव भग्नमात्मनः।७१। अन्यदा जग
ति राम इत्ययं शब्द उच्चरित एव मामगात्। व्रीडमावहति मे स सम्प्रति लज्जी
व्यस्तवृत्तिरुदयोन्मुखे त्वयि।७२। बिभ्रतोस्त्रमचलेप्यकुण्ठितं द्वौ हि मे मतौ ठि
अपराध ममरिपू समागसौ। धेनुवत्सहरणाच्च हैहयस्त्वं च कीर्तिमपहर्तुमु सहस्रार्जुन
द्यतः।७३। क्षत्रियान्तकरणोपि विक्रमस्तेन मामवति नाजिते त्वयि। न ज्वलयति
पावकस्य महिमा स गण्यते कक्षवज्ज्वलति सागरेपि यः।७४। विद्धि
चात्तबलमोजसा हरेरैश्वरं धनुरभाजि यत्त्वया। खातमूलमनिलो न

दीरयैः पातयत्यपि मृदुस्तटद्रुमं ॥७५॥ तन्मदीयमिदमायुधं ज्यया संगमय्य
सशरं विकृष्यतां । तिष्ठतु प्रधनमेवमप्यहं तुल्यबाहुतरसा जितस्त्वया ॥ ७६
कातरोसि यदि वोद्गतार्चिषा तर्जितः परशुधारया मम । ज्यानिघातक-
ठिनाङ्गुलिर्वृथा बध्यतामभययाचनाञ्जलिः ॥७७॥ एवमुक्तवति भीमद-
र्शने भार्गवे स्मितविकम्पिताधरः । तद्धनुर्ग्रहणमेव राघवः प्रत्यपद्यत
समर्थमुत्तरं ॥७८॥ पूर्वजन्मधनुषा समागतः सातिमात्रबन्धुरदर्शनोऽभ-
वद्ध्वनि । केवलोपि सुभगो नवाम्बुदः किं पुनस्त्रिदशचापलाञ्छितः ॥७९
तेन भूमिनिहितैककोटि तत्कार्मुकं च बलिनाधिरोपितं । प्राप च स्मवि-
हतिं च भार्गवो हृष्टिक्षेत इव वासवध्वजः । ८० तावुभावपि परस्परस्थितौ ।
वर्धमानपरिहीनतेजसौ । पश्यति स्म जनता दिनात्यये पार्वणौ शशि-
दिवाकराविव ॥८१॥ तं कृपामृदुरवेक्ष्य भार्गवं राघवः स्खलितवीर्यमा- ६०

रघूत्तम

त्मनां च संहितमवध्यमास्तुगम्या ऊढा रघु रघूत्तमनिन्नतः । दशनवदहुमल
मस्मिन्निर्दये विभ्रङ्स्यनिनवत्यपि श्वयि । शंस किं गतिमानन नयत्रिणोदन्नि
लोकमथ्य तेमरवाङ्गिनं । ।८३। भ्रस्तुवाचन मृषितिवन। स्थानवेभिभुरुषं ।
नेत्र. भुरानने । गागनस्यनवध्यमेविक्ष्मवांकापितोद्मसिमया दिहद्रुणा ।८४
नस्मसाक्षतववतः पितृद्विषा विभ्रमाद्ववसुक्षमसमागरां । श्रोदितांऊय त्रारोचितः
विपर्याया पिमेस्माध्यएव परामष्टिनावया । ।८५।। तऊनिमतिमतांवार ।
क्षितां भुरापतीष्यगमनावरक्षमा । पीडयिष्यतिनमाखिलीकृतां श्वगप
रक्षा हतिरनोगलोऽस्तुपं ।८६। व्रत्यपद्यततलाथ्यतिराघवः । प्राप्नुरवववविसमऊ
मायकं । नागविस्पसुक्षतां पिसानवतस्वगमागपरिशिघाडुरत्यये: ८७ त्रभावः
राघावाथ्येचराणोतापानिःक्षःक्रम्यतामितिवदन्नसमस्यशास्त्रानिर्जि
तेभुतनरसातरश्मिनांशत्रुभुभ्रणतिरवकीर्तये । ।८८। राऊसवत्वमवक्षया ।

पि२ स्वि२

मातृकं पित्र्यमस्मि गमितः शमं यदा नन्वनिंदितफलो मम त्वया नियंत्रो(?)ऽय- प
यमनुग्रहीकृतः ॥८९॥ साधयाम्यहमविघ्नमस्तु ते देवकार्यमुपपाद
यिष्यतः ॥ ऊचिवानिति वचः सलक्ष्मणं लक्ष्मणाग्रजमृषिस्तिरोदधे ॥९० श्रीतर्ज्जनंप्रा प
॥ तस्मिन्गते विजयिनं परिरभ्य रामं स्नेहादमन्यत पिता पुनरा
वजातं ॥ तस्याभवत्क्षणशुचः परितोषलाभः [illegible] कक्षाग्निलंघितत
रोरिव दृष्टिपातः ॥९२॥ अथ पथि गमयित्वा क्लृप्त[illegible]पकार्यं कति
श्रीईश चिदवनिपालः शर्वरीः शर्वकल्पः ॥ पुरमविशदयोध्यां मैथिलीद
ऊसृद र्शनीनां कुवलयितगवाक्षां लोचनैरंगनानां ॥९३॥ ॥ इति श्री
रघुवंशे महाकाव्ये कविश्रीकालिदासकृतौ तानागवागमनो नाम एका
दशा[illegible] सर्गः ॥ ॥ ॥ निर्विष्टविषयस्नेहः स दशान्तमुपेयिवान् ॥ आसीदा ६२
सन्ननिर्वाणः प्रदीपार्चिरिवोषसि ॥१॥ तं कर्णमूलमागत्य रामे श्रीर्न्यस्यता
मरण

अप्यमहितृ

मिति। कैकेयीशंकयेवाहपलितछद्मनाजरा ॥२॥ सापौरान्पौरकांतस्यराम
स्याभ्युदयश्रुतिः। प्रत्येकंह्लादयामासकुल्येवोद्यानपादपान् ॥३॥ तस्या
भिषेकसंभारंकल्पितंक्रूरनिश्चया। कैकेयीदूषयामासशोकोष्णैःपा
र्थिवाश्रुभिः ॥४॥ साकिलाश्वासिताचंडीभर्त्रातत्संश्रुतौवरौ। उद्ववामेंद्रसि
क्ताभूर्बिलमग्नाविवोरगौ ॥५॥ तयोश्चतुर्दशैकेनरामंप्राव्राजयत्स
माः। द्वितीयेनसुतस्यैच्छद्वैधव्यैकफलांश्रियं ॥६॥ पित्रादत्तांरुदन्
रामःप्राङ्महींप्रत्यपद्यत। पश्चाद्वनायगच्छेतितदाज्ञांमुदितोग्रहीत्
॥७॥ दधतोमंगलक्षौमेवसानस्यचवल्कले। ददृशुर्विस्मितास्तस्यमुख
रागंसमंजनाः ॥८॥ ससीतालक्ष्मणसखःसत्याद्गुरुमलोपयन्। विवे
शदंडकारण्यंप्रत्येकंचसतांमनः ॥९॥ राजापितद्वियोगार्तःस्मृत्वाशा
पंस्वकर्मजं। शरीरत्यागमात्रेणशुद्धिलाभममन्यत ॥१०॥ विप्रोषितकुमा
रंतद्राज्यमस्तमितेश्वरं। रंध्रान्वेषणदक्षाणांद्विषामामिषतांययौ ॥११॥ अ

११

सुविवेः

२२

ध्यानाध्याः श्रुतेतयोमातृबंधुनिवासिनं । मौल्लिरानाय्यया मासुर्रितं सलिला ॥

स्तुतिः ॥१२॥ स्तुत्वा तथाविधं सुत्स्तुकेकयीतनयः पितुः । मातुर्निकवलं स्वस्याः

श्रियाप्यासीत्पराङ्मुखः ॥१३॥ सासन्यस्त्वाद्वगाढामकश्चितानाश्रमालयः ॥

तस्य पञ्चपन्नसासो मित्ररुदस्तुर्वसतिंडमान् ॥१४॥ चित्रकूटवनस्थं च क

62 श्चित्तस्वर्गतिर्गुरोः । लक्ष्म्यानिमंत्रयांचक्रे तमनुच्छिष्टसंपदा ॥१५॥ सहि

ध्यम..डे तस्मिन्न कृतश्रीपरिग्रहः । परिवेत्तारमात्मानाम नस्वीकरणाद्भु

तू वः ॥१६॥ तमशक्यमपाक्रष्टुं निदेशात्स्वर्गिणः पितुः । ययाचे पादुके पश्चा

त्कर्तुं राज्याधिदेवते ॥१७॥ स विसृष्टस्तथेत्युक्त्वा भ्रात्रा नैवाविशत्पुरीं ।

परस्वामिव नंदिग्रामगतस्तस्य राज्यं न्यासमिवाभुनक् ॥१८॥ दृढभक्तिरितिज्येष्ठे रा रामे

ज्यतृष्णापराङ्मुखः । मातुः पापस्य भरतः प्रायश्चित्तमिवाकरोत् ॥१९॥ रामोपि

सह वैदेह्या वने वन्येन वर्तयन् । चचार सानुजः शान्तो वृद्धेक्ष्वाकुव्रतं युवा

॥२०॥ प्रभावस्तंभितच्छायमाश्रितः स वनस्पतिं । कदाचिदंके सीतायाः ६२

दीर्घैक दृष्टकुल-नामी र

शिरश्यपि किंचिदिव श्रमात्तारशणेंद्रिः किलननारवद्मस्यां विदद्वारस्त्र नौ हिंडः — काकः
शियायापत्तोगचिह्निष्ठापोरोत्तागप्रमिवाचरन॥२२॥ तस्मिन्नाष्ठदिषीकाग्र — काम
रामारामावबाधितः॥ त्रांतः सनूमुभुचतस्मादेकनेत्रव्यायनसः॥२३॥ — आत्मानं
रामस्त्रासन्नादश्चाव्हाङ्ग रत्तागमनंप्तनः॥ श्राशाक्याश्मकसारंगाचित्र॥ — मृगां
कूटस्थलीजदृा॥२४॥ प्रययावानिष्ठाय्षुवसन्नृषिकुलष्ठसः॥ दक्षि॥
णांदिशमृक्षष्वाषिकिष्विवस्तास्करः॥२५॥ बलोतमन्तगच्छंतीविदेद — नक्षत्र
धिपातः स्तुता श्रतिषिद्धापिकोकयालक्ष्मी रिवंग्रणान्तुरवी॥२६॥ श्रु
नुमृया॥ शुष्टनप्तुण्यपंगाधनकाननं॥ साचकारंगरागणेष्ट्वाष्याम्लि — ति — च
तषष्ठ्द॥२७॥ संध्याभ्रकपिशाश्मस्यविराक्षनामराक्षसः॥ श्रुतिष्टन्मा — पीतन्न
गमिगदृद्स्यरामास्यादारिद्वृद॥२८॥ सद्भदारतायामध्यामधि लीलाव — राज
शाषणः॥ ननो नैनस्याया दृष्टिमवग्रदङ्वानारा॥२९॥ तविनिघ्रिपाकाश
स्थिायुराङ्घयतिस्थली॥ गाधनाश्चिनाचतिवद्भध्मयानिवसन्नः॥३०॥ पंचा — पश्चात

नाड्पद

रत्न १

रक्षोवातारामः शासनात्कंलकजन्मनः। अनपोढस्थितिस्तस्थौ विंध्यमद्रिः प्रकृता
विव।२१। रावणावरजा तत्र राघवं मदनातुरा। अभिपेदे निदाघार्त्ता व्याली
वमलयद्रुमं।२२। सा सीतासन्निधावेव तं वव्रे कथितान्वया। अत्यारुढो हि
नारीणामकालज्ञो मनोभवः।२३। कलत्रवानहं बाले कनीयांसं भजस्व
मे। इति रामो वृषस्यन्तीं वृषस्कन्धः शशास तां।२४। ज्येष्ठाभिगमनात्पूर्वं
तेनाप्यनभिनंदिता। साभूद्रामाश्रया भूयो नदीवोभयकूलगा।२५। सं
रंभं मैथिलीहासः क्षणसौम्यां निनाय तां। निवातस्तिमितां वेलां चंद्रोद
यइवोदधेः।२६। फलमस्योपहासस्य सद्यः प्राप्स्यसि पश्य मां। मृग्याः परि
भवो व्याघ्र्यामित्यवेहि त्वया कृतः।२७। इत्युक्त्वा मैथिलीं भर्तुरंके निविश
तीं भयात्। रूपं शूर्पणखा नाम्नः सदृशं प्रत्यपद्यत।२८। लक्ष्मणः प्रथमं
श्रुत्वा कोकिलामंजुवादिनीं। शिवाघोरस्वनां पश्चाद्बुबुधे विकृतेति तां
।२९। पर्णशालामथ क्षिप्रं विकृष्टासिः प्रविश्य सः। वैरूप्यपौनरुक्त्येन भीष

कृ स्वर्ण

वृषस्यन्ती
कामुकी

क्रोध

63

कुत्सा

व२ याः१

णांत्रामयोऽयतधपसावक्रनरवोक्षरिएपावेणुककर्कशपदीणा।श्रुकुशा
कारयांशुल्यानावैतऊघ्नदवार।४१।ब्राप्पवाशुऊनेष्ठानंखरादिल्पस्त्र
घ्याविक्ष।रामापक्रममाचारव्यारकः परितवंनवो।४२।सुस्वावद्यवल्ह।
नांतानिक्रीत्तायत्सुरादधुः।रामालिप्याध्विनातषातादवान्दमंगल।४३
उदाशुक्षनापततस्नानूहस्नानुप्रह्यराघवः।तिदाक्षविऊयाशंसांवा।
प्रसीतांवलक्ष्मणा।४४।याकादाशरथिः कामयाउक्षताः सदस्रशः
संग्रामे ।तेत्तुयावंतएवाजोतावद्यादहशेसातैः।४५। श्रसज्ञनेनकाकुत्स्थः प्र
क्षुक्रमयद्युषणा।नचक्रामस्तुनाचारः सदूषणमिवात्मनः।।४६।तशारैः
प्रतिऊयाद्दखरत्रिशिरासोचसः।क्रमशाम्रुनम्नस्पचापाक्षममिवोद्य
घुः।४७।तेम्रुयाणांसितेवाणेर्यथाद्रवविक्षविलिः।श्राद्युर्ददानिगः।
पक्षिभि पीतरुधिरंचपतत्रिलिः।।४८तस्मिनरामशारारारुत्तिबालमदतिरकासं
उष्ठितंतंदृशाःस्पद्वकबाद्यस्यानकिंचन।४९।साबाणवर्षिणंरामायाध

हि ६१ (२१४) त्यो

यित्वासुरद्विषां।अप्रबोधायसुष्वापगृध्रछायेवरूथिनी।५०।राघवास्त्रविदीर्णानां
रावणंप्रतिरक्षसां।तेषांशूर्पणखेवैकादुःप्रवृत्तिहराभवत्।५१।निग्रहा
त्स्वसुराप्तानांवधाच्चधनदानुजः।रामेणनिहितंमेनेपदंदशसुमूर्धसु।
५२।रक्षसामृगरूपेणवंचयित्वासराघवौ।जहारसीतांपक्षींद्रप्रया
सक्षणविघ्नितः।।५३।तौसीतान्वेषिणौगृध्रंलूनपक्षमपश्यतां।प्राणैर्द
शरथप्रीतेरनृणंकंठवर्तिभिः।।५४।सरावणहृतांताभ्यांवचसाचख्यौ
मैथिलीं।आत्मनःसुमहत्कर्मव्रणैरावेद्यसंस्थितः।।५५।तयोस्तस्मिन्न
वीभूतपितृव्यापत्तिशोकयोः।पितरीवाग्निसंस्काराःपुनरावहृतक्रियाः
५६।वधनिर्धूतशापस्यकबंधस्योपदेशतः।मुमूर्छसख्यंरामस्यसमा
नव्यसनेहरौ।५७।सहत्वावालिनंवीरंतत्पदेचिरकांक्षिते।धातोःस्था
नइवादेशंसुग्रीवंसन्यवेशयत्।।५८।इतस्ततश्चवैदेहीमन्वेष्टुंभर्तृचोदिताः
कपयश्चेरुरार्तस्यरामस्येवमनोरथाः।।५९।प्रवृत्तावुपलब्धायां

तस्याः संपातिदर्शितात्तामारुतिः सागरं तीर्णः संसारमिव निर्ममः ॥ दृष्टा
विचिन्वता तेन लंकायां राक्षसीवृता । जानकी विषवल्लीभिः परीतेव महौ
षधिः ॥ ६१ तस्यै भर्तुरभिज्ञानमंगुलीयं ददौ कपिः । प्रत्युज्जातमिवानुष्णै
स्तदानंदाश्रुबिंदुभिः ॥ ६२ निर्वाप्य प्रियसंदेशैः सीतामक्षवधोद्धतः सद
दाह पुरीं लंकां क्षणसोढारिनिग्रहः ॥ ६३ प्रत्यभिज्ञानरत्नं च रामायादर्श
यत्कृती । हृदयं स्वयमायातं वैदेह्या इव मूर्तिमत् ॥ ६४ स प्राप हृदयन्य
स्तमणिस्पर्शनिमीलितः । अपयोधरसंसर्गां प्रियालिंगननिर्वृतिं ॥ ६५
श्रुत्वा रामः प्रियोदंतं मेने तत्संगमोत्सुकः । महार्णवपरिक्षेपं लंकायाः
परिखालघुं ॥ ६६ स प्रतस्थेरिनाशाय हरिसैन्यैरनुद्रुतः । न केवलं भुवः
पृष्ठे व्योम्नि संबाधवर्त्मभिः ॥ ६७ निविष्टमुदधेः कूले तं प्रपेदे विभीषणः
स्नेहाद्राक्षसलक्ष्म्येव बुद्धिमाविश्य चोदितः ॥ ६८ तस्मै निशाचरैश्वर्यं प्र
तिशुश्राव राघवः । काले खलु समारब्धाः फलं बध्नंति नीतयः ॥ हस्य सामस्त

२५
म

हृतोन

स्वर्गेपि ३

बंधमायाम [illegible] द्यौ र्लवणांनसिरसातलादिवोन्नीर्म्णाग्रावघं सज्ञायशार्ङ्गि
णः ॥ तपतेनानीयपृष्ठालंकाराधयामासपिंगलैः ॥ द्वितीयादमशंका दुर्गं
रंकुर्वन्निशिवानरैः ॥७१॥ रणःप्रवहततत्रनीमःप्लवगरक्षसां ॥ दिग्विडं विख्यात
तितकाकृष्ठायालंसमुजयाघा घणः ॥७२॥ यादयाविस्फपरिघःशिलानिःपि
ष्टमुजरः ॥ अतिशस्त्रनखन्यासःशिलनयमतंगजः ॥७३॥ [illegible] अथरामशिरच्छे
ददर्शनात्रातचेतनां ॥ सीतांमायेतिशंसंतीत्रिज [illegible] टासमजीवयत् ॥७४॥
कामंजीवतिमेनाथइति [illegible] साविजहौशुचं ॥ प्रागमज्ञासत्यमस्यातंजीवि
तास्मीतिलज्जिता ॥७५॥ गरुडापातविश्लिष्टमेघनादास्त्रबंधनः ॥ दाशरथ्यो घ
:क्षणात्क्लेशिस्वनंद्व [illegible] वालवतां ॥७६॥ तातविनदापालस्ड्यःशक्याव
कसिलक्ष्मणं ॥ रामस्तनादहानाप्यासीच्छिदीस्नहृदयःशुचा ॥७७॥ समारुति
समानीतमहौषधिहतव्यथः ॥ लंकाश्रीणाघनम्ह्राक्रविल्लापाचार्यकंशरैः
॥७८॥ नादंसमेघनादस्यधनुश्चेजाशुधवलं ॥ मघास्यवज्ञरकात्त्वान्नकिचि ६५

आचार्यस्यकर्म

त्वयित्राघयता॥७९॥ कंतकस्मिक्षिपीत्रणतल्या वक्षः स्वसुः कृताः॥ रुरोध रामस्र
गीश्टंकच्छिन्नमनाः शिलः॥८०॥ अकालावाधिताघ्राशाखिर्यस्त्वनोहृद्येणाक्षुड
॥ रामभूति रतीवासोदीघनिद्रां भवशिनः॥८१॥ इतराणपरिरक्षांसिये
सग्राम त्रवानरकोटिष्ठारञ्जांसिसमाराञ्छानिताञ्छाणितनदीस्विव॥८२॥ निर्यया
वघ्यापोलस्त्यःस्तुनस्त्वस्त्रायमंदिरात॥ अरावणमरामंवाजगदद्येतिनिश्चि
तो॥८३॥ रामंप्रदातिमालोक्यलोकशंचवरूथिनं॥ दशिखुग्रंरथंतास्य वसूयंरथगोपनं
ङ्घायत्तुरंदरः॥८४॥ तमाह्वतध्वजपटाग्रामगंगामिवायुलीः॥ दवस्तनत्र नि:
ञालंबीजित्रमध्यमस्त्रराघवः॥८५॥ मातलिस्तस्यमादेहञमास्त्रामाचनत्रुक्तं
प्र ॥ यात्रात्पलदलत्क्लिष्टमस्त्राण्याशुःसुरद्विषा॥८६॥ अन्यान्यद्दशनिघ्रास्त्रवि
क्रमावसरंचिरात्॥ रामरावणयोर्वीरंचरितार्थमिवानवत्॥८७॥ सज्जानगम
गवाक्षल्यादेकापिध्वनदान्तुजः॥ दहाशसयथ्याश्चवंमाहवशाइवस्थिताः॥८८
ङ्गतारंलोकपालानांसाक्षरथ्यचितिस्वरं॥ रामसङ्घलितांकेलासमरातिबल्क

चर्वीर्षं श

मन्यत। दर्पितस्य स्फुरति यो लस्य: सीतां सङ्गमङ्गं सिनि। निचरवानाधिकक्रोधः
शरं सान्वितरेखाजा। ८० रावणस्याथिरामास्रो लिखाहृदयमाशुगः। विव
शास्त्रवमारवाद्भुरागत्य इव प्रियं ॥ ८१ व चासिवनतायो तक्ति मद्यमाश्र।
णनिष्टाताः। अन्योन्यरूप्य संरंतावद्वाधवादिनारिव ।८२। विक्रमव्यति विनिमयेन
कारणसामान्यात्तद्वयारपि। ऊर्ध्वश्रीरेन राविदिर्मन्नवारणयोरिव ८३
॥। कृतप्रतिकृतप्रीतिस्तयोस्संक्रांसुरासुरैः। परस्परशरा व्राताः पुष्पवृ र समरा:
ष्टिं नभसो हिर ।८४। अथ: शंकुचितारक्त: शातं भीमयथशाववाहनां विवस्व पमसत
तास्यवक्र हशाल्मलिमक्षिपत्॥ ८५ राघवोरथमशाङ्गं नाममाङ्गां चसुर रा
द्विषः। अर्धचंद्रस्तरेवबाणेश्छिन्दकदली मिव ।८६। आमाधं संदाधरा
मोक्षदाष्यकधनुर्धरः। आह्यमस्त्रं प्रियाशाकशल्यनिकृषणो पधं ।८७। त
योम्निदशाधमनिनंदद्दशोदीप्तिवन्मुखात् वरमादारगास्य वकरालफणम
ण्डलं। ८८ ततमन्त्रप्रयुक्तिननिामिषाच्छदपातयत्। सग्रावणशिरः पंक्ति ६६

मज्ञातव्रणवेदनं ॥९९॥ बालार्कप्रतिमेवाप्सु वीचिभिन्ना पतिष्यतः । रराज
रक्षःकायस्य कंठछेदपरंपरा ॥१००॥ मरुतां पश्यतां तस्य शिरांसि पतिता
न्यपि । मनांसि नातिविश्रब्धाः पुनः संधानशंकिनां ॥१०१॥ अथ मदगुरुपक्षै
र्लोकपालद्विपानामनुगतमलिवृंदैर्गंडभित्तीर्विहाय । उपनत म
णिबंधे मूर्ध्नि पौलस्त्यशत्रोः सुरभि सुरभिमुक्तं पुष्पवर्षं पपात ॥२॥ यं
ता हरेः सपदि संहृतकार्मुकज्यमापृच्छ्य राघवमनुष्ठितदेवकार्यं
। नामांकरावणशरांकितकेतुयष्टिमूर्ध्वं रथं हरिसहस्रयुतं निना
य ॥२॥ रघुपतिरपि जातवेदोविशुद्धां प्रगृह्य प्रियां प्रियसुहृदि बि
भीषणे संक्रमय्य श्रियं वैरिणः । रविसुतसहितेन तेनानुयातः ससौ
मित्रिणा भुजविजितविमानरत्नाधिरूढः प्रतस्थे पुरीं ॥ इति श्रीरघुवं
शे महाकाव्ये कविश्रीकालिदासकृतौ रावणवधो नाम द्वादशः स
र्गः ॥ ॥१२॥ ॥ अथात्मनः शब्दगुणं गुणज्ञः पदं विमानेन विगाहमानः । रत्ना

एकाने—

करं वीक्ष्य मिष्टः सज्जायां रामालिधनोद्धरि रिसुवाच ॥१॥ वैदर्द्धि पद्मा मलया
छिन्नं क्रमस्मस्तु नाफ निलमंबुराशिं । छाया पाद्य नेवशरत्र सन्नमाकाश
मारि क्कृतचारुतारं ॥३॥ गौराद्रि यावा: कपिलनामाध्यरमातलं सक्र
मितन्वरागं नदघ्नसुवीमवदारयाद्रि: स्वर्विः किलायं परिवृद्धितान: ॥२॥
गतं दधत्यकमरीचायां स्मा विद्रद्धिम त्रास्तु वातवस्त्रनि । श्रीविंधनवक्रि । नि
मासो बिलन्निपल्लादनं ज्योतिरज्जन्यातन ॥४॥ तां ताम वस्त्रा डतिपद्यमा
नं स्थितं दशाव्याप्यदिशामदिम्ना । विज्ञारिवास्यानवक्षरणीयमीहकु
तत्यारूपमियन्नयावा ॥५॥ नालिबुरुढांबुरुदासाननसंस्क्रयमानः श्र पद्य
त्थमेनधात्रा । श्रुभ्रंशु गांगोनाचिनायागनिद्र: संहत्यलोकान्तु रुषाधिशे
ते ॥६॥ पंक्तिछिदागौवलिदान गंधाशारण्यामनंशानाशामदीक्ष: । हृपाशवा
पल्लविन: परेत्या धामान्निरमथ्यममाश्रयाता ॥७॥ रसातलादादित्नवेनपु
सातुवः प्रद्युक्ताकाकरणक्रियायाः । श्रस्या छमत: प्रलयप्रवृद्धंबुकृतवि क्रा ८१

१३८ निर्मल

नरेण बद्धवंधा मुखार्प्पणेषु प्रकृतिप्रगल्भाः स्वयं तरंगाधरदानदक्षः । अनन्य
सामान्यकलत्रवृत्तिः पिबत्यसौ पाययते च सिंधूः ॥ ९ ॥ ससत्वमादाय नदी
मुखांभः संमीलयंतो विवृताननत्वात् । अमी शिरोभिस्तिमयः सरंध्रैरूर्ध्वं
वितन्वंति जलप्रवाहान् ॥ १० ॥ मातंगनक्रैः सहसोत्पतद्भिर्भिन्नान्द्विधा
पश्य समुद्रफेनान् । कपोलसंसर्पितया य एषां व्रजंति कर्णक्षणचामर
त्वं ॥ ११ ॥ वेलानिलाय प्रसृता भुजंगा महोर्मिविस्फूर्जितनिर्विशेषाः । सू
र्यांशुसंपर्कसमृद्धरागैर्व्यज्यंत एते मणिभिः फणस्थैः ॥ १२ ॥ तवाधरस्प
र्द्धिषु विद्रुमेषु पर्यस्तमेतत्सहसोर्मिवेगात् । ऊर्ध्वांकुरप्रोतमुखं कथं
चित्क्लेशादपक्रामति शंखयूथं ॥ १३ ॥ प्रवृत्तमात्रेण पयांसि पातुमावर्त्तवे
गाद्भ्रमता घनेन । आभाति भूयिष्ठमयं समुद्रः प्रमथ्यमानो गिरिणेव भूय
ः ॥ १४ ॥ दूरादयश्चक्रनिभस्य तन्वी तमालतालीवनराजिनीला । आभाति
वेला लवणांबुराशेर्धारानिबद्धेव कलंकरेखा ॥ १५ ॥ वेलानिलः केतकर

अर्द्धयन्ति विस्तीर्ण

णुभिस्ते संभावयत्याननमायताक्षि । मामक्षमं मंडनकालहानेर्वेत्तीव बिंबा-
धरबद्धतृष्णं ॥१६॥ एते वयं सैकतभिन्नशुक्तिपर्यस्तमुक्तापटलं पयोधेः ।
प्राप्ता मुहूर्त्तेन विमानवेगात्कूलं फलावर्जितपूगमालं ॥१७॥ कुरुष्व ता-
वत्करभोरु पश्चान्मार्गे मृगप्रेक्षिणि दृष्टिपातं । एषा विदूरीभवतः समु-
द्रात्सकानना निःपततीव भूमिः ॥१८॥ क्वचित्पथा संचरते सुराणां क्वचि-
द्घनानां पततां क्वचिच्च । यथाविधो मे मनसोभिलाषः प्रवर्त्तते पश्य
तथा विमानं ॥१९॥ असौ महेन्द्रद्विपदानगंधि त्रिमार्गगावीचिविमर्द-
शीतः । आकाशवायुर्दिनयौवनोत्थानाचामति स्वेदलवान्मुखे ते ॥२०॥
करेण वातायनलंबितेन स्पृष्टस्त्वया चंडि कुतूहलिन्या । आमुंचतीवाभरणं द्विती-
यमुद्भिन्नविद्युद्वलयो घनस्ते ॥२१॥ अमी जनस्थानमपोढविघ्नं मत्वा समा-
रब्धनवोटजानि । अध्यासते चीरभृतो यथास्वं चिरोज्झितान्याश्रममंडला-
नि ॥२२॥ सैषा स्थली यत्र विचिन्वता त्वां भ्रष्टं मया नूपुरमेकमुर्व्यां । अदृश्यत ८५

लंबितेन वल्कल धृतिं स्थला:

वियोग नम्रशील

त्वच्चरणारविंदविश्लेषदुःखादिव बद्धमौनं ॥२३॥ त्वं रक्षसा भीरु यतोपनीता हता

तं मार्गमेताः कृपया लता मे । अदर्शयन्वक्तुमशक्नुवत्यः शाखाभिराव

र्जितपल्लवाभिः ॥२४॥ मृग्यश्च दर्भांकुरनिर्व्यपेक्षास्तवागतिज्ञं समबो रह्या

धयन्मां । व्यापारयंत्यो दिशि दक्षिणस्यामुत्पक्ष्मराजीनि विलोचनानि ॥२५

स्पर्शोति ॥ एतद्गिरेर्माल्यवतः पुरस्तादाविर्भवत्यंबरलेखिशृंगं । नवं पयो यत्र घनै प ५

र्मया च त्वद्विप्रयोगाश्रु समं विसृष्टं ॥२६॥ गंधश्च धाराहतपल्वलानां कादं

बमर्धोद्गतकेसरं च । स्निग्धाश्च केकाः शिखिनां बभूवुर्यस्मिन्विनाकृतः सु मयूर

सह्यान्यभूवन् ॥२७॥ पूर्वानुभूतं स्मरता च रात्रौ कंपान्तरं भीरु तवोपगूढं ॥ आलिंगनं

अतिक्रांतानि गुहाविसारीण्यतिवाहितानि मया कथंचिद्घनगर्जितानि ॥२८॥ आसार घनधारा

सिक्तक्षितिबाष्पयोगान्मामक्षिणोद्यत्र विभिन्नकोशैः । विडंब्यमाना नवकं कुञ्ज

दलैस्ते विवाहधूमारुणलोचनश्रीः ॥२९॥ उपांतवानीरवनोपगूढान्यालक्ष्य वेतस

पारिप्लवसारसानि । दूरावतीर्णा पिबतीव खेदादमूनि पंपासलिलानि दृष्टिः ॥

चंचलितैः

वियोग

२० अत्राविमुक्तानि रथांगनाम्नामन्यान्यदत्तोत्पलकेसराणि । द्वंद्वानि दूरांतरव

र्तिना ते मया प्रिये सस्पृहमीक्षितानि ॥२१॥ इमां तटाशोकलतां च तन्वीं स्त

पुष्प नाभिरामस्तबकाभिनम्राम् । त्वत्प्राप्तिबुद्ध्या परिरब्धुकामः सौमित्रिणा साश्रु आलिंगन

रहं निषिद्धः ॥२२॥ अमूर्विमानांतरलंबिनीनां श्रुत्वा स्वनं कांचनकिंकिणीनाम् । मानः

प्रत्युद्व्रजंतीव खमुत्पतंत्यो गोदावरीसारसपंक्तयस्त्वाम् ॥२३॥ एषा त्वया

कोमलमध्ययापि घटांबुसंवर्धितबालचूता । आल्हादयत्युन्मुखकृष्णसा आम्रवृक्ष

रा दृष्टा चिरात्पंचवटी मनो मे ॥२४॥ अत्रानुगोदं मृगयानिवृत्तस्तरंगवा समीप

तेन विनीतखेदः । रहस्त्वदुत्संगनिषण्णमूर्धा स्मरामि वानीरगृहेषु सुप्तः

॥२५॥ भ्रूभेदमात्रेण पदान्मघोनः प्रभ्रंशयां यो नहुषं चकार । तस्याविलांभः

परिशुद्धिहेतोर्भौमो मुनेः स्थानपरिग्रहोऽयम् ॥२६॥ त्रेताग्निधूमाग्रमनिंद्य

कीर्तेस्तस्येदमाक्रांतविमानमार्गम् । घ्रात्वा हविर्गंधि रजोविमुक्तः समश्नु प्राप्नोति

ते मे लघिमानमात्मा ॥२७॥ एतन्मुनेर्मानिनि शातकर्णेः पंचाप्सरो नाम वि हार

यो ४ जोगुल

समी हारवारिशिश्छालातिपर्यंतवनं विहरतामघातरालक्ष्मिवेडलिंबाग्रप्रग्रासदनी
आवन करंमात्रदृष्टनिश्चरन्मृगैः सार्धमृषिभिर्मीयात्ता। समाधिर्नी तेन किलोपनीतः प्रचाश वद्धः
विष रायोवनकूटबंधः॥ ३९ तस्यायमंतर्द्धितासोधनाजः प्रसक्तसंगी तष्टेदम्ग ग
घोषः॥ विद्युज्जतः पुष्पकचयश्शालाः क्षणप्रतिश्रुत्सुरखराः कारातिः॥४०॥ दवि प्रतिस्वनेन
काए पुंजामधवंतावतुसंभिमाप्यलतलाटतपसप्रसमर्धिः। श्रामोतपस्यात्यपरसप्तपद्मी सूर्यः
नम्र नाम्नासुतीक्ष्णश्चशितनदातः॥४१॥ अत्रसदासप्रदितक्षणानिष्यालाजाईसद
शितामरवलानि। नालंविकतुंडजनितप्रशंकसुरागनाविभ्रमाचष्टिताति॥४२
॥ वाचंयमवाप्रणितिममिषकंपनकिंचित्प्रतियष्ट्यमूर्द्धीः। दृष्टिंविमानव्यवधान
मुक्तापतनः सदस्रोविधिसंनिधन्ना॥४३॥ पाषाक्रमालावलयमृगाणांकंडूयिता
रकशाखचिलावासंनार्जनामतुजन्म्रर्दबाजः सात्यनरप्रांसुमितः प्रयुक्ता॥४४
एतन श्रृदः शारण्णशारंगनाम्नः तापावनंपावनमादितात्मैः। चिरायसंप्राप्यसमीहि न
रम्निंयामंप्रपन्नतां तत्तमप्याद्दीषीत॥४५॥ छायाविनीताध्वपरिश्रमेषुभूयिष्ठसंभा

श्रीः श्रीः अतिशय

गिरेश्वसेनकस्य ५

व्यफलेषमीशु। तस्यां तिथौ नाम धुना सपर्यास्थितां सुतां त्रिपिवपादयेषु ध दक्षराष्ट्र

शुक्ता नो ज्ञाशिवशीसुखवासो श्रृंगाग्रलग्नांबुदवप्रपंकः। बध्नाति मे बंधुरगात्रि चक्षुः दृप्तः कांत

स्वस्त्र केकुद्मानिव चित्रकूटः॥ ४७॥ एषा प्रसन्नस्तिमितप्रवाहा सरिद्दिगंतरनावनद्धी

श्रेणि । मंदाकिनी भाति नगोपकंठे मुक्तावली कंठगतेव भूमः॥ ४८॥ अयं सौ तुङ्गा

70 ता तुङ्गगिरिं तमालः प्रवालमादाय सुगंधि यस्य। यवांकुरापांडुकपोलशालि

कर्णाभूषा मया वतंसः परिकल्पितास्ते॥ ४९॥ अनिग्रहत्रासविनीतसत्त्वमपुष्पलिंगा

त्फलबंधि वृक्षां वनं तपः साधनमेतदत्रेः आविः कृतोदग्रतरप्रभावं॥ ५०॥ अ उत्पन्नः

त्रातिषिकायतनाधनानां सप्रपिद्रक्षाङ्कतदिमयज्ञा। इदं त्वयामासकिला नु

ग्रैसूयात्रिस्नानसंज्ञ्यंबकामोलिमालां॥ ५१॥ वीरासनैर्ध्याननिजुषामृषीणाममी

समध्यासितवेदिमध्याः। निवातनिःकंपतया विभांति योगाभिरूढा इव शाखि

नोऽपि॥ ५२॥ त्वया पुरस्तादुपयाचितो यः सोऽयं वटः श्याम इति प्रकाशः। राशिर्म

णीनामिव गारुडानां सपद्मरागः फलितो विभाति॥ कचित्प्रभालेपिभिरिंद्र 70

पृष्ठ २

नीलैर्दुक्कामयीयष्टिरिवात्तुविर्ता ॥ अन्यत्रमालासितपंकजानामिंदीवरैरुत्क
चितांतरेव ॥५४॥ क्वचित्खगानां प्रियमानसानां कादंबसंसर्गवतीवपंक्तिः
॥ अन्यत्रकालागरुदत्तपत्रा भक्तिर्भुवश्चंदनकल्पितेव ॥५५॥ क्वचित्प्रभा चां
द्रमसी तमोभिश्छायाविलीनैः शबलीकृतेव ॥ अन्यत्रशुभ्राशरदभ्रलेखा
रंध्रेष्विवालक्ष्यनभःप्रदेशा ॥५६॥ क्वचिच्च कृष्णोरगभूषणेव भस्मांगरागा
तनुरीश्वरस्य ॥ पश्यानवद्यांगि विभाति गंगा भिन्नप्रवाहा यमुनातरंगैः ॥
॥५७॥ कलको समुद्रपत्न्योर्जलसंनिपाते पूतात्मनामत्र किलाभिषेकात् ।
तत्त्वावबोधेन विनापि भूयस्तनुत्यजां नास्ति शरीरबंधः ॥५८॥ तुरखारसं
घातशिलाहिमाद्रेर्जातं त्वजनत्रसन्नरवानलायवा पर्वैत्रिणांमानसगोचराणां
श्रेणीवकादंबविहंगपंक्त्या ॥५९॥ निर्मितस्य स्फटिकाक्रयायागाविद्वर्यकों
त्याबसनावलीवागंगाशर्वरात्तमंजयासामत्यप्रधातुदारंपरस्तागामयार
तमिस्रयात्रत्रनिशावनिन्नाकुंदयगिंदीवरमालयेवाकंनिंदीरः कल्पमृगव

वर्म सिंहस्य

५४ हस्पाईद्याशारदमेघलेखा स्वा निर्द्वैतनिस्त्रिशस्वेदिवेवागवान्दिकालीग सन्धूमरज्याह स्फलिलेपसुधानवेवराः ५५

स्तुङ्पन्यानि

देवर्षीतिस्मरारारिवकंवलासां॥ हरश्वर्शनिषादाधिपानेशिदं तन्हस्मिन्मयामोलि
मणिं विहायाजरासु बलास्वरुदस्तु मन्नः। किं कयि कामाः फलितान्नवेति
॥ पायाधरेः श्रुण्णजनागनानां निर्विष्टहिमाद्रजारण्युयस्याः। ब्राह्मास रःका
रणमा वाचाब्रुह्यरिवाद्यैकसुदादरंति ५३ जलानियातीरनिषानद्याय
वदत्त्यायाध्यामनुराजधानी। तुरंगमेधावभृथावतीर्णैरिक्ष्वाकुभिः पुण्य
तरीकृतानि॥ ५४ यां सैकतोत्संगसुखोचितानां प्राज्यैः पयोभिः परिव
र्द्धितानां। सामान्यधात्रीमिव मानसं मे संभावयत्युत्तरकोशलानां॥ ५५ से
यं मदीया जननीव तेन मान्येन राज्ञा सरयूर्वियुक्ता। दूरेपि संतं शिशिरा
निलैर्मां तरंगहस्तैरुपगूहतीव। ५६ सुंगमे विरक्तसंध्याकपिशं पुरस्ताद्य
तो रजः पार्थिवमुज्जिहीते। शंके हनूमत्कथितप्रवृत्तिः प्रत्युद्गतो मां भरत
ः ससैन्यः॥ ५७ अद्धा श्रियं पालितसंगराय प्रत्यर्पयिष्यत्यनघां स साधुः
। हत्वा निवृत्ताय मृधे खरादीन्संरक्षितां त्वामिव लक्ष्मणो मे ५८ असौ पुरस्ता॥

मानसरोवर

कुसको

आलिंगतो

७२

धा६

कपिशी४

महि... नि २

।एकः शंक्यः ... शापात् परत्वं ... नतेया नाम्नां तत्कालाम व ... मपराः पौ

रकांतः गाङ्गासा ॥ १६ ॥ ॥इति श्रीरघुवंशे महाकाव्ये कवि श्री कालिदा

सकृतौ कुशकुमुद्वतीपरिणयो नाम षोडशः सर्गः ॥ ॥ ॥ ॥ अ

तिथिं नाम काकुत्स्थात्पुत्रमाप कुमुद्वती। पश्चिमाद्यामिनीयामात्प्रसा

दमिव चेतना ॥ १ ॥ स पितुः पितृमान्वंशं मातुश्चानुपमद्युतिः। अपुनात्सवि

तेवोभौ मार्गावुत्तरदक्षिणौ ॥ २ ॥ तमादौ कुलविद्यानामर्थमर्थविदां

वरः। पश्चात्पार्थिवकन्यानां पाणिमग्राहयत्पिता ॥ ३ ॥ जात्यस्तेनाभिजातेन

शूरः शौर्यवता कुशः। अमन्यातिकमात्मानमनेकं वशिनां वशी ॥ ४ ॥ स कु

लोचितमिन्द्रस्य [illegible] ... कस्यापि ... [illegible] ... यातन

चावधि ॥ ५ ॥ तं स्वसा नागराजस्य कुमुदस्य कुमुद्वती। अन्वगात्कुमुदानंदं श

शांकमिव कौमुदी ॥ ६ ॥ तयोर्दिवस्पतेरासीदेकः सिंहासनार्धभाक्। द्वि

तीयापि सखी शच्याः पारिजातांशभागिनी ॥ ७ ॥ तदात्मसंभवं राज्यं मंत्रिवृ

प्रसादस्तु ... नता

कोऽपथिप्यी ... आनंद ... यति ...

सर्वा

घाः समन्ततः॥ स्मरंतः प्रेष्ठमामाज्ञां नत्वा मंथाः मयामयासिनः॥७ तेन तस्य कल्पयामा

सुरशिल्पिका यष्टिलिलिताः॥ विमानं नवरत्नाढ्यं दिव्यं तद्भवनं च तत्र तिष्ठितं॥८ तत्रैव नंदे

मकुंतान् [illegible] तान्वृतान् [illegible] धाराभिः॥ उपयं तस्का॥ कृतवायानदुपीगायकवीनां॥

१० [illegible] नंदज्ञिज्ञि [illegible] रंह्वायिरादतत्वकैः॥ [illegible] लानि [illegible] रनिर्माणं तस्या

विच्छिन्नसं [illegible] ध्यान [illegible] द्ववायवांकुरलक्षवृगानं नपुष्टानि सद्धांशाचित्रवृष्ट

नी सुक्तानस [illegible] नि॥ [illegible] रिर्जनाविधानं॥११ तुराद्वितत्तुरागागात्यायसुजित्र र

स्कैः थ्र्वलि॥ उपम [illegible] कमिरस्वर्वमलिनिषकं द्विजातयः॥१३ तास्या [illegible] मदतीसू

५ क्षिनिपतंती॥ ननावत॥ सशाक्ष्मलिलिषकश्रीगंगागवत्रिपुरभिष्टाः॥१४ सूर्य

मानः कृपेन [illegible] दानां लक्ष्मतसंवधिलिः॥ [illegible] वृपजन्यः मारंगगरलिन

११ द्वितः॥१५ तस्य [illegible] मिव [illegible] तालिः स्नानमघ्निः वृतीर्छतावद्वाथावेधनस्यास

बेह्वाद्यिमे कादिवर्धितिः॥१६ मतावदनिषकातमातकाल्याददावस्याय

वल्पेषा समाप्य [illegible] ज्ञाः पर्यास्तदक्षिणाः॥ २ गातपीतमनसस्मास्मियामाशिषम् १०१

अपरिमिताः

दीश्यनाराचूडामणिनिकृत्तह्यपादपीठं महीक्षितां शव बमौ त्रयः कृ।
क्षदिणामक्षिप्तमन्व महार्घमः। लेखानामांड एफ़टः साम्यग्रमिवं
वन्दिता: विणाप्र न्विति भ नं वा तं मंगलायन नं माद्य। श्रीव पांनव
वन भ तं ति कशावं ३० तं गंनं श्लानिधानारानां णामू
ग्रदणाय्यतविश्वासमवजीविनः। ३१ सव्वरस्वतां नैसिद्धाक कल्पद्रु
साधर्नीश्वि कममाणश्च कारद्यानागानेरावतोऽसा या सो क
तरव्रडः पद्मद्विंतिनामलविषा। वृ वराजविद्यागा मुमपडो।
वस्तुगनी क्षमादाग्नः शिषापश्चाड दयादशावारवः। नीत्यते
मुकालः नामे वांछितोगुणाः ३२ तच्छीतिविशदांनी त्रेरवु पो
श्रीव तस्य संनिज्योतिविस्तावयश्वाड्डपं ३३ श्वाया दव
वेसुद्दीगदिवक्षा चिंताः। श्वेतदधरवाध्यं संानिध्येः इतिमागमे
तिः। यया न्यडाः दिश्तापकंडलछुतानावादवास्य वलां तत्र ण२

एकमासमं[illegible]रंतः[illegible] [सर्वा] [illegible]द्विरिपश्चाक्रांता फाले:॥२५॥ बंधच्छेदं सबन्धानां व
मारव्वा[illegible]णिलि[illegible]णां वधुरारामोक्तमादाहं चादि शजवां[illegible]क्रीडापत
ड्मां[illegible] द्विष्ठा:शुकादय:॥लप्नामोक्षासदादशाद्यध्यष्टग[illegible]योन
क:॥को[illegible]ंतरन्यस्तगजदंतासनस्तुचि॥मोत्तरछदमध्य[illegible]ताय्य
ह्रिमितम्[illegible]॥२८॥ तेध्वपाश्रपामकेशांततोयनिर्निक्षिपाणय:॥[illegible]कल्प
मनिलनि॥[illegible]पासडु:भ्रमाधका:॥२९॥ तस्यशुक्लागुणान्नवं[illegible]मे[illegible]सत्य
स्याक्षि[illegible]तं[illegible]:पद्मरागगणग्रनामंडलाख्यातिना॥३०॥ वंदं[illegible]रांग
माता[illegible]वगंधिना॥समापध्यतनश्चक्र:पवविनद्वुरक्षि[illegible]॥३१॥ श्री
ऊसां[illegible]स्त्रीदंसचिक्रडङ्गा[illegible]:पुर[illegible]मा[illegible]पडजे[illegible]:पा[illegible]राज्य
राया[illegible]भ्रुष्टम[illegible]च्छायांतस्यादाव्यो[illegible]॥रामायो॥वि[illegible]न
[illegible]सराडककउदव्य[illegible]णिलि:पार्श्व[illegible]
ताश्चि[illegible]ततालोक:[illegible]मनिवमांसमन्यारज्ञवितानसंदितंतत्रनेजपे
॥३२॥ या

दुहनादिक

न प्रदीप इव वायुमत्यगात्॥५३ तं गृहोपवन एव संगताः पश्चिमक्रतुविदा पुरोध-
सा। रोगशान्तिमपदिश्य मन्त्रिणः संभृते शिखिनि गूढमादधुः॥ ५४ तैः कृत- कुशो २
प्रकृतिमुख्यसंग्रहैराशु तस्य सहधर्मचारिणी। साधुदृष्टशुभगर्भलक्षणा समभवीर्न
प्रत्यपद्यत नराधिपश्रियं॥ ५५ तस्यास्तथाविधनरेन्द्रविपत्तिशोकादु-
प्रतिषि स्रैर्विलोचनजलैः प्रथमाभितप्तः। निर्वापितः कनककुम्भमुखोज्झितेन वं- नक५
श्याभिषेकविधिना शिशिरेण गर्भः॥ ५६ तं भावाय प्रसवसमयाकांक्षिणी-
नां प्रजानामन्तर्गूढं क्षितिरिव नभोबीजमुष्टिं दधाना मौलैः सार्द्धं स्थवि- वि
हा रसचिवैर्हेमसिंहासनस्था राज्ञी राज्यं विधिवदशिषद्भर्त्तुरव्याहताज्ञा॥
॥५७॥ छ॥ ॥इति श्रीरघुवंशे महाकाव्ये कविश्रीकालिदासकृतौ अग्नि-
न वर्णशृंगारो नाम एकोनविंशतितमः सर्गः॥ छ॥ ॥संवत् १५७८ वर्षे मार्गशी-
१०२ र्षमासे कृष्णपक्षे षष्ठीतिथौ ... महाराजाधिराज ...
दीसावाला पं॰ रामजी लिखितं॥ मंगलं ... केन पुस्तिका कल्याणमस्तु॥ १०२
॥छ॥ ॥श्री॥ शुभं भवतु॥ छ॥ श्री॥ छ ॥श्रीः॥ ... ॥ ॥ छ॥ ० ॥ श्री छ

92 रुद्रवैस ३

श्रीराम ॥ [illegible]

अविसर्गांतः रुबौ र्हः पवर्गतरपंचमः ॥

स्तुतिलिंङ्गतःश्लोकः शकुनेषुप्रशस्यते ॥१॥